O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1999 йил, 23 март

12 (185)- сон

ПРЕЗИДЕНТ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ НАВРЎЗ БАЙРАМИГА БАҒИШЛАНГАН ТАНТАНАДАГИ ТАБРИК СЎЗИ

Ассалому алайкум, азиз ватандошлар!

Қадрли дўстлар!

Муҳтарам меҳмонлар!

Авваламбор барчангизни она юртимиз — Ўзбекистонимизга кириб келган Наврўзи олам — яшариш ва покланиш фасли билан чин қалбимдан муборакбод этаман!

Шу қутлуғ кунларга соғ-омон етиб келганимиз учун беқиёс диёримиз бағрида яшаётган ҳар бир инсон — кексалик нашидасини сураётган дуогўй ота-оналаримиз, ёшлик завқи билан яшаётган азиз фарзандларимиз, мунис ва гўзал аёлларимиз — барча-барчамиз Яратганимизга ҳамду санолар, чексиз шукроналар айтамиз.

Наврўз — бизнинг ҳақиқий, асл миллий байрамимиздир. Бу муборак айёмнинг улуғ хосияти шундаки, бу фаслда халқимизнинг олижаноблиги, бағрикенглиги, саховати, она табиат билан ҳамнафас бўлиб уйғун яшашга интилиши айниқса яққол намоён бўлади.

Наврўзи оламда, борлиқ яшариб-янгиланганда, еру кўкда буюк илоҳий мўъжизалар содир бўладиган қутлуғ паллада, ҳар бир инсон табиатнинг бетакрор сеҳри ва гўзаллигини янгидан англайди, юрагида янги орзу-умидлар куртак очади. Деҳқоннинг билаги ва белига куч-қувват киради, қонида ғайрат-шижоат жўш уради.

Қадрли дўстлар!

Қадимий ва бетакрор, миллий ўзлигимизни англаш тимсоли бўлмиш Наврўз айёми истиқлол шарофати туфайли янгича мазмун касб этмоқда, халқимизнинг бу муқаддас шодиёнаси юртимиздаги тинчлик, эзгулик, сахийлик, бунёдкорлик байрамига айланмоқда.

Шубҳа йўққи, эзгу ниятларимиз амалга ошгани сари юртимизда йилдан-йилга бу байрамнинг ҳам файзу шукуҳи ортаверади. Келгуси Наврўзларни бундан ҳам тўкин, бундан ҳам фаровон, бир сўз билан айтганда, энг олий орзу-умидларимиз ушалган шароитда кутиб оламиз, иншоолло.

Ёруғ келажак сари интилаётган халқимизнинг меҳнати билан юртимиз кун сайин обод бўлмоқда. Жамиятимиз янгиланиб, тафаккуримиз ўзгариб бормоқда. Меҳр-оқибат, катталарга ҳурмат, кичикларга иззат каби фазилатлар одамларимиз фикру зикридан мустаҳкам ўрин олмоқда.

Ўзбекистонни ўз Ватаним деб биладиган юздан ортиқ миллат ва элат вакиллари — тили, дини, миллатидан қатъи назар — ягона, аҳил оила бўлиб яшамоқда.

Бугун бу ҳақиқатни бутун дунё, жаҳон аҳли эътироф этмоқда, олдимизда турган мақсадлар ва эзгу интилишларимизни амалга оширишда бизга ҳамкорлик қўлини узатмоқда.

Бугунги мўътабар айёмда мана шу нуфузли минбардан туриб, сиз азизларнинг номингиздан бутун дунё аҳлини ишонтириб айтмоқчиман:

Биз ўз танлаган мустақил йўлимиздан ҳеч қачон ортга қайтмаймиз. Буюк келажак, эркин, фаровон ҳаёт қуриш учун сабот ва матонат билан меҳнат қиламиз.

Озод Ватанимизга, мусаффо осмонимизга, Наврўзимизга, динимиз ва эътиқодимизга, фарзандларимиз бахтига чанг солмоқчи бўлганлар, бугунги ҳаётимизни, истиқболи очилиб бораётган эртанги кунимизни кўролмайдиганлар билсин: халқимизни бу улуғ ва муқаддас йўлдан асло қайтариб бўлмайди!

Ҳурматли ватандошларим, юртдошларим!

Мана шу фурсатдан фойдаланиб, дилимдаги яна бир фикрни сиз азизларга изҳор этмоқчиман.

Яқинда пойтахтимизда мудҳиш воқеалар бўлиб ўтган дамларда мен ўз тақдиримнинг халқим тақдири билан чамбарчас боғланиб кетганини бутун қалбим билан янада теран англадим.

Халқимнинг омонлиги, юртимнинг тинчлиги менинг ҳаётимнинг мазмунига айланиб қолганини яна бир бор бутун вужудим билан чуқур ҳис этдим. Буюк аждодларимизнинг пок руҳлари олдида, бугунги ва келажак авлод олдида бутун борлиғим, қалбимдан иймон келтириб такрор ва такрор айтмоқчиман:

Мен ҳаёт эканман, йўлимдан қайтмайман, Ватанимиз ва халқимиз ҳеч кимга, ҳеч қачон қарам бўлмайди!

Мана шу юксак минбардан туриб, миллионлаб юртдошларимнинг сабр-бардоши, меҳр-оқибати, шахсан менга бўлган юксак ишонч ва ҳурмати учун халқимга яна бир бор самимий муҳаббатимни билдириб, таъзим қиламан.

Муҳтарам биродарлар!

Наврўз нафаси уфуриб турган шу муборак айёмда барча хайрли тилакларимиз рўёбга чиқсин!

Яратганимизнинг ўзи Ватанимизни, халқимизни ёмон кўзлардан, бало-қазолардан асрасин!

Наврўзи оламингиз муборак бўлсин, азиз юртдошларим!

БУНЁДКОР ХАЛҚҚА ЯРАШГАН БАЙРАМ

Пойтахтимизнинг Алишер Навоий номидаги Миллий боғи байрамона безатилган. Гўё катта гулзорни эслатади. Шамолда яшил, кўк, оқ байроқлар ҳилпирайди. Дошқозонларда сумалак, ҳалим қайнамоқда. Майдон ўртасида катта саҳна ўрнатилган. Саҳнанинг қаршисида ўзбек шеъриятининг султони Алишер Навоийнинг салобатли ҳайкали кўринади. У гўё бизни мустақиллигимиздан, бугунги фаровон ҳаётимиздан, халқимизнинг бир ёқадан бош чиқариб Президентимиз Ислом Каримов раҳбарлигида ўзига хос, ўзига мос йўлдан оғишмай қадам ташлаётганидан мамнун кузатиб тургандек. Наврўз байрамининг бу майдонда ўтишининг рамзий маъноси бор. Зеро, улуғ шоиримиз 500 йил аввал бизнинг шу кунларимизни кўра билгандек, «Ҳар тунинг қадр ўлубон, ҳар кунинг ўлсин Наврўз» деган эди.

Соат 11. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов майдонга кириб келади. Ўтирганлар мамлакатимиз раҳбарини гулдурос қарсаклар билан кутиб оладилар. Олий Мажлис раиси Эркин Халилов, Бош вазир Ўткир Султонов, Президентнинг давлат маслаҳатчилари, Бош вазир ўринбосарлари, Тошкент шаҳар ҳокими Козим Тўлаганов ва бошқа расмий кишилар Марказий минбардан жой эгаллайдилар. Чорлов мусиқаси янграб, баҳорни, Наврўзни мадҳ этувчи қўшиқ ижро этилади.

Саҳнада оқ либос кийган она пайдо бўлади. У — бутун халқимиз миллатимиз оналарининг тимсоли.

Сўз Президент Ислом Каримовга берилади. Юртбошимиз мамлакат халқини қутлуғ айём — уйғониш, яшариш, янгиланиш ва нафосат байрами Наврўз билан табриклайди. Президентимиз ўз табригида бу йилги Наврўз ўзгача шукуҳ ва тантана билан ўтаётганлигини таъкидлади.

Байрам дастури «Туркистоннинг азиз оналари», «Туркистон алласи», «Она билан бола, гул билан лола», «Олмани отдим отганга», «Гул диёрим бор менинг», «Наврўз нашидаси» деб номланган бўлимлардан иборат.

Халқ бор экан, унинг удумлари, анъаналари ўлмайди. Вилоятлар вакилларининг дастурида ҳам аёлга, тарихга, халқона урф-одатларга, гўзал маросимларга катта ўрин берилди.

Замонавий миллий эстрадамиз юлдузларининг чиқишлари байрамга кўтаринки руҳ бағишлади.

Пойтахтимиз Тошкентда бошланган Наврўз тантаналари Республикамизнинг барча вилоятлари ва туманлари марказларида, шаҳар ва қишлоқларида давом этмоқда.

Беккул ЭГАМҚУЛОВ

СИЁСИЙ ЭКСТРЕМИЗМГА ҚАРШИ КАТТА КУЧ

«МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ» ПАРТИЯСИ АНЖУМАНЛАРИДА

Яқинда Тошкент шаҳрининг Шайхонтоҳур тумани ҳокимиятининг мажлислар залида Конрад Адунауэр фонди ҳамда «Аёл ва жамият» институтининг «Маҳалла сайлов олди даврида» мавзуида икки кунлик семинар йиғилиши бўлиб ўтди.

Унда Тошкент шаҳар Шайҳонтоҳур тумани хотин-қизлар қўмитаси аъзолари, мактаб директорлари, жамоат ташкилотлари вакиллари иштирок этдилар. Йиғилишни «Аёл ва жамият» институтининг директори Н.М.Муравьёва бошқарди. Йиғилишда хотин-қизлар қўмиталари, маҳалла, жамоат ташкилотлари олдида ҳозирги вақтда турган муҳим муаммолар муҳокама этилди. Сиёсий партиялар ва уларнинг хотин-қизлар қўмиталари, маҳаллалар билан бирга олиб бораётган ишларига бағишланган давра суҳбатида Халқ демократик партияси, «Адолат» социал демократик партияси, Ватан тараққиёти, Миллий тикланиш демократик партияси вакиллари қатнашдилар. Улар келгусида ўтказиладиган сайловлар ва уларга олиб борилаётган тайёргарлик, сиёсий партиялар фаолияти ҳақида маълумот бердилар. Миллий тикланиш демократик партиясининг мақсад ва вазифалари, вилоят ва туманларда партия ташкилотларининг фаолияти, Аёллар йилида амалга оширилаётган тадбирлар, партияда хотин-қизлар сафларининг ортиб бориши, партиянинг бошқа жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликлари тўғрисида фалсафа фанлари доктори, профессор Тошпўлат Тошлонов сўзлади. Кейинги вақтларда, — деди у — Миллий тикланиш демократик партияси касаба уюшмалари билан ҳамкорликда таълим ва фан ходимлари зиёлиларнинг ижтимоий ҳимояси бўйича бир қанча тадбирларни амалга оширди. Жумладан, 1998-1999 ўқув йилида кам таъминланган педагог, мураббийлар оилаларининг фарзандлари учун маълум миқдорда бепул дарслик ва қўлланмалар, моддий ёрдамлар кўрсатилди. Ҳозирги вақтда таълим ва фан ходимларининг фарзандларини ёзги дам олишлари, уларни мамлакатимизнинг қадимий ёдгорликларга бой шаҳар ва қишлоқларига саёҳатларини уюштириш, халқимизнинг қадриятлари билан таништириб бориш, уларда Ватанга муҳаббат, халқпарварлик, инсонпарварлик ҳисларини тарбиялаш, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва мамлакатимизнинг қонунларига тўла амал қилиш, Президентимиз Ислом Каримовнинг ёш авлодни тарбиялаш, вояга етказиш, давлатимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш, халқ фаровонлигини кўтариш йўлида олиб бораётган ишларни ташаббускор меҳнат билан самимий қўллаб-қувватлаш, юртбошимиз атрофига янада жипслашиш энг муҳим сиёсий вазифалардир. Бу борада Сирдарё вилоятидаги Гулистон, Янгиер шаҳарларида, Тошкент шаҳрининг Собир Раҳимов, Сирғали туманларида ўтказилган конференциялар, давра суҳбатлари жамоатчилик ўртасида яхши таассурот қолдирди ва ғоятда фойдали бўлди. Миллий тикланиш демократик партиясининг Тошкент шаҳар ташкилотида ўтказилган раёсат йиғилишида 16 февралда содир бўлган мудҳиш қўпорувчилик кескин қораланди.

Қўпорувчилик, терроризм, диний, ақидавий экстремизмга йўл қўймаслик, буларнинг илдизларини очиб ташлаш, мудҳиш қиёфасини фош этиш юзасидан Миллий тикланиш партиясининг вазифалари кўриб чиқилди.

Саидбосит ФАЙЗУЛЛАЕВ,
Миллий тикланиш демократик партияси Тошкент шаҳар ташкилоти раисининг ўринбосари

«Ислом КАРИМОВ. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида»: экрандаги умрнинг бошланиши

Ижтимоий-сиёсий ҳаётда шундай воқеалар бўладики, улар жамиятнинг тараққиётига, тафаккур бойишига олиб келади. Истиқлол учун, келажак авлод бахти учун хизмат қилади. Юртбошимиз И. Каримовнинг «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида» китоби шундай оламшумул аҳамиятга эга бўлган воқеа эканлигини жаҳон тан олди. У кино маданиятига ҳам таъсир кўрсатганини, экран санъатини бойитаётганини, ижод аҳлининг бадиий хазинаси ранг-баранг бўлиши учун хизмат қилаётганини мамнуният билан қайд этамиз.

УМИДЛИ ДЕБОЧА

«Ислом Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида» деб аталган кино тасмасида замон ва унинг муаммолари келажак ва унга таҳдид солаётганлар, атроф-муҳит ва уни ардоқлаш, ҳимоя қилиш, асраш каби замонамизнинг долзарб масалалари юзасидан атрофлича фикр юритилади. Унинг бошқа кино асарларидан фарқи бор. Янги асар томошабинга завқ беради, айни бир вақтда унда чуқур фалсафий фикр уйғотади?

Асарни икки қайта кўриб, саволимизга жавоб топгандек бўлдик: эҳтиросли сўз, илмий мулоҳаза, юртнинг асл фарзандига хос бўлган шижоат — булар кино аҳлига илҳом берган, экраннинг мустақил асари пайдо бўлиши учун мустаҳкам пойдевор яратган. Китобнинг кўтаринки руҳини сақлаб қолишга интилган, матнга тенг қимматли экран воситаларини излаган, тасвир, мусиқа, монтаж, ихчам, сиғимли композициялар излаган ва кўп ўринда уларни топган, қўллаган кинопублицистлар ижод нашидасига тўлиб-тошган дамларни бошларидан кечирганлар. Муаллиф ва режиссёр В. Исҳоков, бадиий раҳбар Темурмалик Юнусов, операторлар, катта ижодий гуруҳ матнни чуқур ўзлаштирганлари, унга эквивалент излаб бугунги куннинг хроникадаги тасвирига, узоқ ўтмишдан қолган миниатюраларга, кечаги Оролни суратга олган публицистларнинг бисотига, филмлар хазинасига, энг муҳими, экранлаштирилаётган китобнинг кино манбаларига, захираларига мурожаат этганлари ҳар бир кадрда кўзга ташланади. Шу боис сувсиз қолган денгизнинг аянчли кўриниши шўролар ҳукмдорлиги даврининг маҳсули сифатида, нозик табиатли мусаввирлар чизган нафис тасвир жангу-жадал оқибатлари билан боғланган ҳолда, видеотасвир хориждаги ёвуз ниятли шахсларнинг қора ниятларига узвий уланган ҳолда тасвирланишига эришилган. Мураккаб монтаж йўллари, истиоралар, гоҳ лирик, гоҳ катта драматургик «юк»и бўлган мусиқа садолари, айниқса кадрда ва кадр ортида янграган сўз бош мавзуни атрофлича ёритиш учун хизмат қилган. Тўғри, томошабинга етиб келадиган матн кўп ўринда чуқурроқ, шиддатлироқ, образлироқ, таъсирчанроқ, умуман қизиқарлироқ кўринади. Айтайлик, замонавий лайнерда, осмону фалакда учиб бораётган самолётда юртбошимиз бугунги кун ва келажак ҳақида айтган сўзларида қанчадан қанча маъно бор, ташвиш бор, ўлкамизга, халқимизга меҳр бор! Бундай ҳолда теран фикр пайдо бўлиши, сўзларга, жумлаларга айланиши жараёни, сўнгра айтилиши, бизга етказилиши дамларининг ўзи завқли қизиқарли бўлиб, уни ўзга тасвир билан тўлғазишга зарурият ҳам бўлмаган... Фарғона водийсида рўй берган тошқин Президентимизни қанчалик ташвишга солганини кўрамиз. И. А. Каримов бундай табиий офатларни кўзда тутган ҳолда қутқазиш, бинокорлик, умуман, яратувчилик ишларини олиб бориш зарурлиги ҳақида куюниб сўзлашларини эшитиб, меҳримиз янада товланади. Бундай эпизодлар асарнинг мағзини, концепцион йўналишини ташкил этган бўлиб, мазкур публицистик тасмада тасвир анчагина бой ва ранг-баранг бўлишига қарамай, экранда янграб турган сўзлардан, баён этилган теран фикрлардан заифроқ, камбағалроқ эканлигини эслатиб туради. Ўн икки бобдан иборат бўлган бу кинoочеркнинг навбатдаги кадрлари суратга олинишида бу ҳолни, сўз ва тасвирнинг экрандаги ўзига хос муносабатларини ҳамиша ёдда сақлаш, мажозий тасвирий ифодаларга янада кенгроқ ўрин бериш зарурлигини таъкидлаб ўтардик.

Йирик публицистик асарнинг дастлабки икки қисми эндигина жамоатчиликка тақдим этилди. Маънавий покланиш ҳамда XX аср охирининг энг долзарб масалаларидан бири бўлмиш экология, инсон ва муҳит муаммолари хусусида оқил, одил, публицистик сўз айтилди. Сиёсий-ижтимоий, маданий ҳаётимизга, истиқболимизга бағишланган асарнинг экрандаги умри бошланди. Бу умр узоқ, ибратли, серзавқ бўлишига ишончимиз комил. Зеро асарнинг дебочаси мароқли, серфикр, умидли бўлди. Бу эса киносериалнинг истиқболидан дарак беради.

Ҳамидулла АКБАРОВ

ХАЛҚ ҲУНАРМАНДЛАРИ БМТ ЭЪТИБОРИДА

Пойтахтимиздаги жозибали ва муҳташам «Интерконтинентал» меҳмонхонаси ушбу Наврўз кунлари кўп қиррали ўзбек халқ санъатининг мўъжизакор сеҳри, гўзаллик ва меҳрнинг тасаввурдаги акси жонланган миллий ҳунармандчилик намуналари жилосига тўлди. 20—21 март кунлари бу ерда БМТ ваколатхонаси ва «Интерконтинентал» маъмурияти томонидан Наврўз байрамига бағишланган халқ амалий санъати, миллий ҳунармандчилик буюмларининг кўргазмаси бўлиб ўтди. Халқ истеъдодларига ва миллий анъаналарга меҳр ва эътибор, ижодий рағбат нуқтаи назаридан кўргазманинг ўзига хос жиҳатлари кишини завқли қувонтиради, албатта:

— Ўзбекистонга келган хорижий меҳмонлар, саёҳатчилар, ишбилармон бизнесменлар, — дейди биз билан суҳбатда БМТнинг Ўзбекистондаги вакили Павел Крал жаноблари, — кўпинча қадимий-маданий марказ ҳисобланган машҳур Самарқанд, Тошкент, Бухоро, Хива шаҳарларининг тарихий ёдгорликлари, аввалдан ва шу давримизда яратилган турфа санъат намуналари билан танишадилар.

Лекин айни пайтда бу ўлканинг чекка-чекка жойларида, қишлоқларида ижодий меҳнат қилиб, ўз ҳунари билан нодир мўъжизалар кашф қилаётган хунармандлар, халқ амалий санъати усталарининг беназир ва оламшумул ишлари билан деярли таниша олмайдилар, билмайдилар. Мақсадимиз, ана шу бир-бирига яқинликни юзага келтириш, тарғибот орқали бу маънода ўзаро фойдали ҳамкорликларни ўрнатиш, шу йўл билан халқ усталарига моддий ва маънавий кўмаклашиш, ижод имкониятларини кенгайтиришга сидқидилдан ёрдамлашишдир. Маълумингизким, айни шу муносабат билан халқ ҳунармандчилигини ривожлантириш бўйича махсус лойиҳа ишлаб чиққан эдик. Иккинчи бор ўтказилаётган ушбу кўргазма ҳам ана шу лойиҳа асосидадир.

Наврўзга чинакам муносиб бағишловга айланган мазкур кўргазмада юртимизнинг турли жойларидан: Тошкент, Самарқанд, Бухоро, Хива, Ғиждувон ва Шаҳрихондан ташриф буюрган 50та уста ижодкорлар ўз ишлари билан қатнашдилар. Уларнинг қувончи, илҳом умидларидан бизнинг ҳам хурсандлигимиз ортди. Турли хил катта-кичик савдо шахобчаларида деярли кўзга ташланмайдиган миллий қўғирчоқлар, турфа либослар, чинни ва сопол идишлар, мисгарлик, каштачилик, ёғоч устачилиги буюмлари, тасвирий амалий санъат намуналари ва бошқа жиҳозлар томошабин-мухлисларнинг диққатини тортди. Кўргазма мухлис ва ижодкор ўртасидаги амалий муносабатларга яна бир дебоча бўлди. Халқ миллий усталари қўлидан чиққан турфа буюмлар дунё хонадонларига кириб боради, эъзозу эътибор топади. Энг қувонарлиси, уларга улуғ Ватанимиз, халқимиз номи сингган, қадри сувратланган.

Бу каби олийжаноб иш-тадбирлар Павел Крал жаноблари таъкидлаганларидек, ҳали яна давом этажак.

Дилором МАТКАРИМОВА

Лысенко Ольга суратга олган

Болаларнинг беғубор нигоҳлари аслида биз ўйлагандан кўра теран ва илғовчан. Уларнинг ўтли қалби, интилишлари, айниқса, табиатнинг турфа сирларига ниҳоятда уйғун, дўсту сирдош. Ятатишу ҳаёт кашфиётларига уста сўлим табиатнинг тиришқоқ, илҳом нафасли талабаларига ўхшайди улар.

Бадиий академия коллежи залларида Тошкент шаҳри ва барча вилоятлар ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси ижодкор ўқувчи-ёшларининг Республика бадиий-ижодий кўрик танлови финал босқичига саралаб олинган асарлар

УЙҒОҚ ИДРОКЛАРДА УМИДЛАРИМИЗ

кўргазмаси ўтказилди. «Экосан» халқаро фонди «Соғлом бола» ҳамда «Бахтли келажагимиз» жамиятлари ташаббуси ва халқ таълими ташкилотлари, ҳокимликларнинг яқиндан кўмакдошлиги билан ушбу қизиқарли тадбир амалга оширилди. Оила йилида бошланиб, айни Наврўз кунларида якунланган «Бола нигоҳида экология ва оила» номли бу кўрик конкурси «Болалар санъати-2000» Халқаро фестивалининг миллий босқичи йўналишидадир.

Экология, табиат мавзусининг болалар тушунчасида нақадар соф рамзи, мурғак қалб ҳарорати, Ватан еру осмонига ёш юраклар муҳаббатининг нурли ифодаси, улар томонидан яратилган турли ижод намуналарида сезилиб турган меҳр ва идрок уйғоқлиги ҳаммамизга ёруғ умидлар бахш этади. Конкурс ғолиблари турли совғалар билан мукофотланди.

Дилором АБДУЛЛАЕВА

Сиёсий сабоқлар

ИЛҒОР ҒОЯЛАР ҚАНДАЙ ТУҒИЛАДИ?

> ***Умуман, мен фанни илғор, тараққиёт, прогресс деган сўзлар билан ёнма-ён қабул қиламан. Фаннинг вазифаси келажагимизнинг шакли-шамойилини яратиб бериш, эртанги кунимизнинг йўналишларини, табиий қонуниятларини, унинг қандай бўлишини кўрсатиб беришдан иборат, деб тушунаман. Одамларга мустақилликнинг афзаллигини, мустақил бўлмаган миллатнинг келажаги йўқлигини, бу табиий бир қонуният эканини исботлаб, тушунтириб бериш керак. Фан жамият тараққиётини олға силжитувчи куч, восита бўлмоғи лозим.***
>
> ***Ислом КАРИМОВ***
> ***«Тарихий хотирасиз келажак йўқ»***

Миллий мустақиллик йилларида қўлга киритган ютуқларимиз ҳақида бафуржа сўз айтишнинг ўз мавриди бор: байрам тантаналари ва сайловолди компанияларида ютуқларимиз ҳақида фахр билан сўз айтиш имконига эга бўламиз. Ҳозир эса тараққиётимизга халақит бераётган муаммолар, чиркин иллатлар ва маънавий инқироз уқубатларини бартараф этиш йўллари ҳақида фикр юритиш мақсадга мувофиқдир.

Республикамиз раҳбариятининг халқимиз ва айниқса зиёлиларимиз маънавиятини юксалтириш борасида собитқадамлик билан амалга ошираётган мақтовга лойиқ тадбирлари, саъй-ҳаракатлари бундан ҳам ортиқ ижобий самаралар бериши мумкин эди. Афсуски, жойларда етилган муаммоларни ҳал этиш ўрнига уларни хаспўшлаш, улардан атайин кўз юмиш, хушомадгўйлик, лаганбардорлик, тамагирлик ва амалпарастлик томир отяпти. Ижтимоий-сиёсий ҳаётга лоқайдлик, сиёсий ва ҳуқуқий саводсизлик ижтимоий-сиёсий муаммолар юкини янада оғирлаштиради.

Энг ачинарлиси шундаки, жамиятимизнинг бугунги аҳволи ва унинг бундан кейинги ривожланиш истиқболлари тўғрисида салмоқли илмий хулоса ва тавсиялар бериши лозим бўлган ижтимоий-фалсафий фанларимиз ҳамон оғир хасталик (фалажлик) ҳолатидан фориғ бўлолмаяпти. Фикрламаслик ёки фикрлаш қобилиятини йўқотиш — инсоний ҳаётнинг тугаши, жамиятнинг инқироз сари юзтубан кетишидир.

Бунинг сабабларини кечаги мустабид тузум табиатидан излаш ҳам мумкин. Лекин бу муаммонинг туб моҳиятини тушунишимиз учун етарли эмас. Биз Конституциямизда шахс эркинликларини баралла эълон қилган, уни ҳуқуқий кафолатлаган демократик қадриятларни изчил тарғиб этаётган бўлсак ҳам, халқимиз ўртасида фикрий жонланиш, миллий уйғониш, ташаббускорлик, ватанпарварлик, сиёсий фаоллик биз орзу қилгандан кўра секин амал оляпти. Хўш, нима учун?

Аввало шунинг учунки, ижтимоий фанлар соҳасида миллий мустақиллик йилларида Гегел томонидан аллақачон кашф этилган тафаккур тараққиётининг энг муҳим қонунлари, формаллогика қонунлари назар-писанд қилинмади.

Буюк Гегелнинг таълим беришича, қарама-қарши ғоялар тўқнашуви рўй берган жойдагина тафаккур ривожланади. Қарама-қарши ғоялардан бирини олиб ташлаш билан тафаккур ўз-ўзидан ривожланиш имконидан маҳрум бўлади.

Мустабид совет тузумининг бутун фожиаси шунда эдики, у материалистик таълимотга зид бўлган идеалистик таълимотни зўравонлик билан йўқ қилди, идеализм ғояларига содиқ бўлган таниқли рус файласуфлари (П. Сорокин, Вл. Соловьев, Н. Бердяев ва ҳ.о.)ни мамлакатдан бадарға қилди. Эрк ғоясини илгари сурган улуғ мутафаккирларни «халқ душмани» сифатида маҳв этди. Мустабид жамиятда ҳамманинг материалист ва атеист бўлиши шарт эди. Ана шу ғайри инсоний сиёсат охир-оқибатда жамиятни ҳалокатга маҳкум этди.

Мустабид тузум идеологияси хусусий мулкчилик, дин ва идеализмга қарши эди ва у кенг халқ оммасини мулкдор, диндор ва идеалистга нафрат руҳида тарбиялади. Биз мустақиллик йилларида мулкдор, дин ва илм-фаннинг жамият ҳаётидаги ўрни ва ролини янгича идрок эта бошладик. Жамият тараққиётида маънавиятнинг буюк яратувчанлик қудратини англаганимиз ҳолда уни фалсафий жиҳатдан асослаш, реал заминга қўйишда қийналдик. Ҳолбуки, инсоният маънавияти идеалистик фалсафа тимсолида ўзлигини англайди ва янада ривожланади. Бизда ҳамон материалистик таълимотнинг ўлик ақидаларидан қутула олмаётган файласуфларимиз маънавият тўғрисида ваъз-насиҳат, мақола ва рисолаларда қуруқ сафсатабозликдан нарига ўтгани ва талабга арзирли нарса бергани йўқ.

Албатта, материалистик таълимотнинг хато, зарарли ва ғайри инсоний эканлиги исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатдир. Биз маънавий тараққиёт йўлидаги бу хатарли офатдан тозаланишимиз керак. Бироқ биз осонгина зарарли таълимотдан қутуламиз ва кўп ўтмай кишилар хотирасидан ўчиб кетади, деб ўйлаш хомхаёллик, кечаги тузум хатосини такрорлашдир. Марксизм-ленинизм ҳақида сукут сақлаш аҳволимизни баттар оғирлаштиради. Гап шундаки, бизга мустабидларча яшаш тарзигина эмас, балки мустабидларча ўйлаш, фикрлаш тарзи ҳам мерос бўлиб ўтди. Жамиятимизга, айниқса, ижтимоий-сиёсий фанимиз вакилларига идеалистларча фикрлаш тарзини тақдим этганимиз ҳолда, материалистик таълимотнинг хато ва зарарли эканлигини илмий далиллар ва ҳаётий фактлар билан исботлашимиз ва бунга кишиларни ишонтиришимиз керак. Идеалист дегани ғоя, идеяни ҳамма нарсадан муҳим деб ҳисобловчи ва ғоя (маънавият) учун курашувчидир.

Марксистлар ўзларига муносиб кўрмаган ғояни бутун инсониятга муносиб кўрганлар: бундай зотларни аҳли донишлар мунофиқ, разил ва аблаҳлар деб атайдилар.

Инсоният тарихида ўчмас из қолдирган барча даҳолар у ёки бу ғоя, таълимот учун курашган фан, санъат, сиёсат арбоблари, файласуфлар эдилар.

Бинобарин, биз буюк немис файласуфлари томонидан такомилига етказилган идеалистик фалсафани ҳар томонлама ва чуқур урганишимиз, уни сохта ва ўлик материалистик фалсафага қарши қўйишимиз, барча зиёлиларимиз онгида идеалистик таълимотни шакллантиришимиз, материалистлар билан ошкора, муросасиз ва ҳалол курашишимиз керак, ана шундагина тафаккур жонланади, тараққий этади, догматизм иллатларидан халос бўлади.

Фалсафий таълимотлар хилма-хиллиги ва кураши мавжуд бўлмас экан, сиёсий плюрализм ва сиёсий фаоллик ҳам бўлмайди. Зеро, тафаккур жамият тараққиётининг қудратли двигателидир.

Миллий мустақиллик йилларида камол топган янгича сиёсий тафаккур мустабид тузум идеологияси ва сиёсатини, унинг ғайри инсоний фалсафий дунёқарашини бир зарб билан улоқтириб ташлагани, ундан бутунлай воз кечгани ҳолда, таассуфки, юқорида кўрганимиздек, маънавий ҳаётимиз муаммоларини ҳал этишда ҳамон муаммога материалистик ёндашув иллатларидан қутула олмаяпти.

Гегел инкорни инкор қонунини инсоният тафаккуридаги эскилик билан янгилик ўртасидаги алоқадорлик, кураш, эскиликнинг илғор, ижобий томонларини сақлаб қолиш, уни янада ривожлантириш сифатида талқин этган эди.

Демократик жамиятда диний қадриятлар эъзозланиши керак. Дунёвий давлат жамиятда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлаш, инсон шахсини камол топтириш, ахлоқий қадриятларни ривожлантиришда динга таянади ва шунинг учун ҳам, ўз Конституциясида, ички ва ташқи сиёсатида граждандарнинг виждон эркинлигини таъминлайди.

Идеалистик фалсафа диннинг салоҳиятини янада оширади, динга нисбатан онгли муносабатни тарбиялайди. Демократик жамиятда диний ва фалсафий дунёқараш ёнма-ён яшайди. Диний дунёқараш моддий неъматлар яратувчи кенг авом халқ дунёқараши сифатида ривожланса, идеалистик фалсафий дунёқараш маънавият яратувчи ва уни тарғиб этувчи зиёлилар (ўқитувчи, врач, раҳбар, инженер, агроном ва ҳ.о.)нинг дунёқараши сифатида ривожланади.

Демократик жамиятда фан ва диннинг ўрни, ролини теран англаш айниқса муҳимдир. Фан жамият тараққиёти учун хизмат қилади, шахс эркинлиги, танқидий тафаккурсиз фан ривожлана олмайди. Фан инсон маънавиятини бойитувчи муҳим омил, восита сифатида намоён бўлади. У догматизмга асло тоқат қилолмайди. Фандаги ҳар бир кашфиёт жамият тараққиётини муқаррар равишда тезлаштиради. Эришган натижалар билан қониқмаслик, фақат олға интилиш илмий тафаккурга хос муҳим хусусиятдир.

Илмий фикрлаш усули жамият аъзолари кенг қатлами томонидан эгалланиши билан кишиларда бутун борлиққа, хусусан, табиат ва жамиятга ақл кўзи билан ёндашиш, муаммоларни оқилона ҳал этиш лаёқати шаклланади.

Диний дунёқараш кишиларнинг ақл ва тафаккурига эмас, балки уларнинг ҳис-туйғуси ва тасаввурига таянади, инсоний қалбни меҳр-шафқат туйғуси билан бойитади. Дин туфайли кишилар ўртасида чинакам инсоний муносабатлар камол топади, шукроналик, ҳалоллик, гуноҳ ишлардан тийилиш, яхшилик ва эзгуликка интилиш, тинч ва осойишталикни ғанимат билиш фазилатлари ривожланади. Дин инсон ҳаётига илоҳий маъно беради. Диний ақида, ривоят ва таълимотлар кишилардан ақлий ва иродавий зўр беришни талаб этмайди: у ҳар қандай ёшдаги кишилар учун яқин ва тушунарлидир. Диний дунёқараш инсон шахсини (имон-эътиқод ва инсоний фазилатларни) шакллантиради, камол топтиради. Динсиз демократик жамият барқарорлиги, тотувлиги ва осойишталигини тасаввур қилиб бўлмайди. Диний тафаккур илмий-ижодий, фалсафий тафаккурга зиддир, шунинг учун ҳам, у ижтимоий тараққиёт учун хизмат қила олмайди. Диний қадриятлар илмий қадриятлардан устувор бўлган жамиятда дин маънавий тараққиёт йўлидаги ғовга айланиши мумкин. Хуллас, демократик жамиятда дин ва унинг ахлоқи эмас, балки фан ва ҳуқуқ устувор қадрият сифатида ривожлантирилиши керак. Куч-билим ва тафаккурда деб ҳисоблайдиган демократик давлат илм-фан, таълим-тарбия аҳлларининг жамият ҳаётидаги мавқеини кўтариш, улар меҳнатини муносиб тақдирлаш ҳақида ғамхўрлик қилиши керак. Бу — ижтимоий тараққиётимиз талабидир!

Демократия, Шахс эркинлиги, Фан, Фалсафа — бир-бири билан узвий боғлиқ бўлган тушунчалар бўлиб, уларнинг бири иккинчисини тақозо этади. Европа демократияси, фани, фалсафаси, ахлоқ ва ҳуқуқи ўзига хос турмуш тарзини вужудга келтирди ва шу асосда ривожланди.

Ўзбекистон миллий мустақиллигининг дастлабки кунлариданоқ мамлакатимизда демократик жамият, ҳуқуқий давлатни барпо этиш, жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрнини топиш, демократик ислоҳотларни собитқадамлик билан амалга оширишга азму қарор қилди. Бироқ миллий ва диний қадриятларни тиклаш умумдавлат сиёсатига айланган бир шароитда Ўзбекистоннинг демократик тараққиёт йўлидан ривожланишига халақит берадиган ўртаасрчилик анъаналари миллий қадрият сифатида талқин этила бошлади. Натижада кейинги минг йил давомида шахс эркинлиги, демократия нималигини билмаган, оила муҳитида мутелик, итоаткорлик ва қуллик руҳида тарбия топган, ижтимоий-сиёсий ҳаётдан бегоналашган, ҳамон Шариат қонунлари руҳида яшаётган инсон билан демократик давлатнинг социал-сиёсий ғоялари ўртасида зиддият вужудга келди. Бошқача қилиб айтганда, мутеликка асосланган, ҳаётнинг маъносини бола боқиш, ўғил уйлаш, қиз чиқариш, невара тўйи қилишдан иборат деб биладиган, сиёсий ҳаётга лоқайд «ўзбекона турмуш тарзи» дунёвий давлат Конституцияси, илм-фани, фалсафасини ўзлаштириш заруриятига дуч келди.

Ўзбекистонда Европа демократияси, илм-фани ва фалсафасини ривожлантириш ўзбек хотин-қизлари эмансипацияси масаласини кун тартибига қўйиб, уни ҳал этишни, аёлнинг фақат ижтимоий-сиёсий ҳаётдагина эмас, балки муҳими, оилада эркак билан тенг ҳуқуқлилигини қарор топтириш, аёлни ўртаасрчилик қарашларидан озод қилишни, унинг ҳуқуқий, сиёсий билим савиясини кескин юксалтиришни талаб эта бошлади. Оилавий муносабатларда аёлнинг эрксизлиги маънавий қашшоқликни кучайтиради. Таниқли адабиётшунос-олим Иброҳим Ғафуров ғоят ўринли таъкидлагандек, «аёллар муте этилган юртларда қулликдан шукроналик авжга минади. Бундай ерларда ҳур фикрни «шукр қил, бошингни қотирма!» деган халқона сўзлар билан бўғадилар. Онгнинг аллақандай силжишлари оқибатида қуллик бахт деб англанади. Ҳолбуки, муте она озод инсонни тарбиялай олмайди. У истайдими, йўқми, *муте инсонни юзага чиқаради.* Аёл руҳини синдириш ва таслим этиш тўппа-тўғри ўз наслларининг белини — иродасини синдиришдир. Аёлнинг чўп бўлгани — миллатнинг сингани. Унинг гуллагани ва заволсизлиги ҳам миллатнинг гуллаши ва заволсизлигидир» («Ўзбекистон адабиёти ва санъати» 1991, 8 март).

Давлат мустақиллиги аввало шахс эрки, озодлиги орқали мустаҳкамланади, шахс мустақиллигига эришмай туриб, мамлакат мустақиллигини таъминлаш хомхаёлликдир.

Ўзбек оиласидаги «суяк суриб» келаётган мутелик, итоаткорликка барҳам бермай туриб, Ўзбекистонда демократик қадриятларни қарор топтириш қийин кечади. Бусиз шижоаткор, тадбиркор, довюрак, жасур ва маънавияти юксак авлодни вояга етказиб бўлмайди.

Формал логика қонунига кўра инсон айни бир вақтда итоаткор, муте ва озод, эркин бўла олмайди.

Ўзбекистонда кенг демократик эркинликлар қарор топаётгани ҳолда айрим кишиларнинг раҳбар олдида итоаткор, хушомадгўй, маддоҳ, иккиюзламачи бўлиб қолаётганлиги, аксаран мустақил фикрга, илғор ғояга эга эмаслигининг туб сабабларини ўтмиш асоратларидан қутулиш йўлидаги ўзбекона турмуш тарзининг баъзи жиҳатларидан излаш жоиздир.

Демократик қадриятлар, фан ва ҳуқуқ Ўзбекистон заминида равнақ топиши учун халқимиз ҳаётида Европа турмуш тарзини тарғиб этиш давр тақозосидир.

Европача фикрлаш тарзининг ўзига хослиги шундаки, бунда ҳар бир ҳодисага илмий нуқтаи назардан қаралади, илмий тадқиқот ҳалоллик ва холислик билан олиб борилади, бошқаларнинг нуқтаи назари ҳурмат қилинади. Илғор мактабларда таҳсил кўрган ёшларнинг ишонувчан, ростгўй, андишасиз ва журъатли бўлишининг боиси ҳам ана шундадир.

Илмий тафаккур ҳеч қачон миллий бўлмагани каби демократик қадриятларга асосланувчи сиёсий тафаккур ҳам миллий бўлолмайди. Бошқача қилиб айтганда, Озодлик, Шахс эркинлиги, Демократия умуминсоний қадриятлардир, уларга миллий бўёқ бериш ёки миллий руҳда талқин этиш қийин бир ҳол.

Жамиятимиз маънавий ҳаётида тўпланиб қолган барча муаммолар аёл эркинлиги, ҳақ-ҳуқуқи, унинг маънавий камолоти масаласи билан бевосита боғлиқдир. Агар биз жамиятимизда амалга оширилаётган барча ислоҳотлар охир-оқибатда кадрлар тайёрлаш Миллий дастурини амалга ошириш билан бевосита боғлиқ эканлигини, республикамиз мактабларида ишлаётган ўқитувчиларнинг 85—90 фоизи (ҳатто айрим мактабларда 100 фоизи) ўзбек аёли эканлигини инобатга олсак, хотин-қизлар ҳақ-ҳуқуқларини таъминлаш умумдавлат аҳамиятига молик масала эканлиги яна ҳам тўлароқ аён бўлади.

Илмий-назарий ечимини кутаётган ана шу муаммоларни ҳал этиш илм аҳллари ва зиёлиларимизнинг уюшқоқлиги, фаоллигига боғлиқдир.

Қодиркул РЎЗМАТЗОДА,
2-ТошМИ Фарғона филиали ижтимоий фанлар кафедраси доценти, фалсафа фанлари номзоди

ЎЗИМИЗГА БОҒЛИҚ

Мамлакатимиз ҳаётида юз бераётган воқеа-ҳодисалар, айтиш мумкинки, одамлар кайфиятидаги лоқайдликни сиқиб чиқармоқда. Бундай вазиятда ҳаёт айниқса сиёсий партиялардан янада фаоллик кўрсатишни тақозо этмоқда. Чунки жамиятнинг тараққиёти фуқаронинг мустақил фикрлаш борасидаги хилма-хиллигига, партияларнинг эса ўзига хос йўл-йўналишига нечоғли кўп оммани жалб эта билишига боғлиқ бўлиб қолмоқда.

Зиёли фикрлилар партияси бўлмиш Миллий тикланиш демократик партияси турмушимизнинг энг қайноқ нуқталарида айни шундай фаоллик ва айни шундай масъуллик билан иш юритмоқда. Бироқ тан олиб айтиш керакки, партиянинг барча вилоят ва туманларидаги фаолиятини қониқарли дейиш қийин. Чунончи, партия фаолларининг кенг халқ оммаси ичига кириб боришида, жойлардаги бўлимларини ташкил этиш, маҳаллий воқеликнинг марказида бўла билиш борасида сусткашликка йўл қўйилмоқда.

Партия марказий кенгаши аъзоси Х. Дўстмуҳамедов Сурхондарё вилоятида бўлиб, вилоят кенгаши раиси Б. Сатторов билан ана шулар хусусида суҳбатлашди.

— Кенгашимизнинг айни пайтдаги фаолияти сайловлар йилидаги талаблар даражасида эмаслигини тан олишимиз керак, — деди Бахтиёр Сатторов, — ҳозирга қадар сафимизда 1840 нафар аъзо борлиги шахсан ўзимни ҳам қониқтирмайди, уларнинг сафини кенгайтириш учун кенгашимизнинг туман бўлимлари ишини анча жонлантиришимиз зарур. Ваҳоланки, вилоятдаги ўн тўрт тумандан бор-йўғи 2—3 тасидагина туман бўлимлари ишлаб турибди. Фидойи жонкуярларнинг кўпайиши эса ўзимизга боғлиқ.

Ўз мухбиримиз

Тикланиш одимлари

МЕТАЛЛУРГИЯ ҚУДРАТИ

Мамлакатимизнинг йирик саноат марказларидан бири металлурглар, цементчилар шаҳри Бекободда Наврўз нафаси уфурмоқда. Хиёбонлар, даҳа ва маҳаллаларда, маданият саройларида улуғ айём тантаналари бошланиб кетди. Бугун азим Сир соҳилида яшариш, ўзгариш, одамлар қалбида қувонч, шодлик. Байрам шуури авжида. Қўшиқ ва куй, карнай-сурнай садолари атрофни тутган. Саноат корхоналари, фабрикалар, кўш қаватли бинолар пештоғида, ҳар маҳаллада, ҳар қадамда «Наврўз муборак», «Улуғ айёмингиз билан» каби шиорлар ҳамда баҳор, гўзаллик, бахтли ҳаётимизни тараннум этувчи даъватномаларга кўзингиз тушади.

Ҳа, бу шодиёналар юртбошимизнинг халқпарварлиги, одилона сиёсати, истиқлол шарофатидан ҳуррият қуёшининг иссиқ тафтидан. Шу боис халқимиз тинч, юртимизда осойишталик. Суюкли диёримизнинг барча ерида тўй-тантана.

Ўрта Осиёда ягона ҳисобланган Ўзбекистон металлургия комбинати акционерлик ишлаб чиқариш бирлашмаси Ватанимиз мустақиллигини мустаҳкамлашда, иқтисодиётимизни юксалтиришда, давлатимиз куч-қудратини оширишда алоҳида ўрин тутади. Бугунги кунда комбинатда 30 га яқин цех, бўлинмалар фаолият кўрсатмоқда.

Келажаги буюк давлатнинг қудратли металлургия корхонаси бўлгандагина у тараққиётга юз тутади. Бу эса амалда ўз исботини топмоқда. Марказий Осиёда эмас МДҲ, қолаверса, жаҳондаги юзлаб мамлакатлар сафида Ўзбекистоннинг ҳам ўз ўрни, ўз нуфузи, ўз салоҳияти бор дейишга бугун тўла ҳақлимиз. Биргина металлургия комбинатида ишлаб чиқарилаётган навли прокат маҳсулотларига ҳозирда хориж давлатлари фирмаларида ҳам талаб катта. Англия, Япония, Германия, Канада ва бошқа қатор мамлакатлар ана шулар жумласидан. 1998 йилда 10 миллион 500 минг АҚШ доллари ҳисобида маҳсулот экспорт қилинди.

Ўзбекистоннинг жаҳонга юз тутишида, гуллаб-яшнашида бекободлик металлургларнинг, пўлат эритувчилару прокатчилар, муҳандис-технологлар, ишчи-хизматчиларнинг ҳам алоҳида хизматлари бор. Йилига акционерлик ишлаб чиқариш бирлашмасида 11 миллиард сўмга яқин маҳсулот ишлаб чиқарилаётир. Республикамизда автомобилсозлик, нефт ишлаб чиқариш, оғир саноат, транспорт, телекоммуникация, халқ хўжалигини ривожлантиришда, хуллас, ҳар бир тармоқда комбинатда ишлаб чиқарилаётган прокат маҳсулотлари жуда қўл келмоқда.

Пўлат, темир буюмлар бинокорлик ишларида кенг қўлланилаётганини айтишга ҳожат бўлмаса керак.

Янги, замонавий технологияларни ишлаб чиқаришга жорий этиш туфайли пўлат эритиш, прокат маҳсулотлари тайёрлаш суръати ошиб бораётир. Асосий цехлар, яъни электр билан пўлат эритиш комплекси эса металлургия саноатининг энг сўнгги қурилма ва дастгоҳлари билан жиҳозланмоқда. Бунда бекободлик металлургларнинг германиялик ҳамкасблари билан ўзаро ҳамкорликда иш олиб бораётганликлари яхши самараларни беряпти. Мартен цехида уч печ тўла қувват билан ишлаган кезлар бир йилда 200 минг тонна пўлат эритмаси олинган бўлса, электрда пўлат эритиш цехи тўла қувват билан ишга тушгач, пўлат эритиш бир йилда 550 минг тоннага кўпайди. Шу тариқа навли прокат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳам кескин ошди.

Иқтисодий ислоҳотлар, бозор шароити янги қувватларни ишга туширишни, истеъмолчилар талаб ва истакларини ўрганишни тақозо этаётгани сир эмас. Бу соҳада ҳам дадил ва ишончли қадамлар ташланди. Республикамиз тоғ-кон металлургия комбинатлари, олтин қазиб олувчилар, цементчилар эндиликда пўлат соққаларни Россиядан эмас, Бекободдан харид қилиб олмоқдалар. Бунинг эвазига импорт ҳамжми камайиб, республикамизнинг 20 миллион АҚШ доллари ҳисобида валютаси иқтисод қилиб қолинмоқда.

Мих ишлаб чиқариш, электрод метез маҳсулотлари тайёрлаш йўлга қўйилди. Аргон гази, шиша идишлар ишлаб чиқариш цехлари яқин кунларда фаолият кўрсата бошлайди.

Комбинатнинг ўн минглаб турли касб эгалари металлург номини улуғлаб, астойдил ишлашмоқда. Улар 30 га яқин миллатларнинг вакилларидир. Ўзбек, рус, қозоқ, қирғиз, арман, немис, эрон, туркман, озар, украин, белорус, татар, латиш, молдаван ва бошқа миллат аҳли ягона, қудратли жамоани ташкил этган. Улар ишлаб чиқаришда мураббий, шогирд. Маҳаллада дўст-биродар, қуда-анда, тўю томошаларда эса ҳамроҳ, ҳамкор.

Улуғ айём, баҳор байрами Наврўз ҳамиша ва ҳар доим металлургларга янги куч-қувват, ғайрат-шижоат бахшида этади. Комбинат бошқаруви, касаба уюшма қўмитаси уларнинг самарали ишлашлари, меҳнатдан сўнг мароқли дам олишларини таъминлаш учун зарур тадбирларни кўрмоқда. Металлурглар маданият саройида, «Металлург» ўйингоҳида, оромгоҳда, болалар боғида, маҳалла ва даҳаларда кўнгилочар томошалар бошланди. Турли хил кўрик-танловлар, маданий-маърифий тадбирлар, спорт мусобақалари, дорбозларнинг чиқишлари, полвонларнинг беллашуви Сир соҳилига, металлурглар шаҳрига ўзгача бир шукуҳ бағишлайди. Наврўзи олам поклик, омад, меҳр-мурувват, озодалик ҳамда гўзаллик олиб келади.

Янги кун, улуғ айём, баҳор ва меҳнат байрами Наврўз Сирдарё соҳилларида ана шундай завқ-шавқ, шоду хуррамлик, кўтаринки бир кайфиятда бошланиб, юз минг аҳоли яшаётган бутун Бекобод шаҳрига, металлурглар оиласига ёғду олиб киради.

Наврўзи олам қутлуғ бўлсин, металлурглар!

Турсунали УСМОНОВ
Бекобод шаҳри

НАМАНГАНДА «МТ» ЎҚИШМАЙДИМИ?

Шу йилнинг январ-феврал ойларида Наманган шаҳрида бўлдим. Ғоят гўзал ва ҳавас қилса арзигулик шаҳар одамлари орасида хушмуомала, тили ширин, дили ширин инсонлар жуда кўп.

Матбуот ихлосманди бўлганим учунми, ҳар куни газета-журналлар сотадиган дўконларга бораман. Ўзимга ёққан нашрларни сотиб оламан. «Суҳбатдош», «Диёнат», «Ҳайрат», «Наманган футболи» каби газеталарни завқ-шавқ билан ўқийман. Шууримга шуур қўшадиган тиниқ фикрлардан баҳра оламан.

Бироқ қарийб бир ой давомида шаҳар матбуот уюшмасига қарашли дўконларнинг бирортасида «Миллий тикланиш»ни учратмадим. Тўғрироғи, топиб бўлмади. Қайси бир дўконлардан сўрамай, биз унақа газета олмаймиз, деб жавоб беришади. Журналист ўртоқларимга учраб, улардан «МТ»нинг бирорта сонини топиб келишларини сўрайман. Йўқ, иложини қилишолмайди. Бор гапни дўкончи Қосимжон Тўхтабоев айтди:

— «Миллий тикланиш»ни ахтариб, овора бўласиз. Илгарилари бизга 1-2 та бериб туришар эди. Беш-олти ойдан буён келмай қўйган. Сотувда йўқ. Обуначилар олади холос.

«Ҳар гулнинг иси бошқа» деган гап бор. «Сотилмай қолади», деган хаёлга бориб, «МТ»ни дўконга чиқармасликнинг боиси нимада экан? Уни Фарғонада, Қўқонда сотишяпти-ку. «Фидокор», «Ҳуқуқ», «Ҳуррият» каби тезгина сотилиб кетиши мумкин бўлган, халқимизнинг суюкли нашрларидан бири бўлиб қолган «Миллий тикланиш» рўзномасига эътиборсизлик қилмасинлар-е.

Тўхтасин МИРЗАРАҲМАТОВ

ҲАЁТ ГУЛИ СЎЛМАСИН

«Аёлларимизнинг оғирини енгил қилайлик». Президентимиз бу ҳикматни айтганларида, бизнингча, моддий мададдан ҳам кўра маънавий суяшни, маънавий қудратни назарда тутгандайлар. Чунки Онанинг, беканинг бағри бут, кўнгли осойиш бўлса, у тадбиркорликни ҳам, тежамкорликни ҳам уддалайди. Қўли теккан нарсани гуллатади. Аёл маънавиятига нур бериш йўлида муттасил изланаётган «Саодат» журналининг янги сони чоп этилди. Ҳар ким ўз иқтидори, имкони даражасида виждонан меҳнат қилса, жамиятнинг оғриқ нуқталари соғлом тус ола боради. Журналимиз ана шу эзгуликда фаол иштирок этаётган аёлларга ҳар доим кенг минбар беради.

«Шарқ гули» акциядорлик жамияти директори Саида Ғаниева ҳақидаги мақола фикримиз далили. Саидахоним қандай шахс? Нега қайсидир корхона синиб, ишчиларининг кўзини мўлтиратиб қўйганда, «Шарқ гули»нинг бели бақувват? Мақола муаллифи «Саодат» журнали Бош муҳаррири ана шундай долзарб саволларга асосли жавоб излайди.

«Севилган киши гўзалдир». Жалолиддин Румий ҳазратларининг бу фалсафасини «Ҳаёт қуввати», «Ҳаёт гули сўлмасин», «Рашк, ашк, ғаш» каби муҳаббат изтироблари, қувончларидан баҳс этгувчи мақолалар тўлдиради.

Энди-чи тор ила
биргаман,
Армони бор ила
биргаман,
Ҳамдардга зор ила
биргаман,
Қуйилинг, қуйилинг,
ёшларим.

Шоира Гулчеҳра Нуруллаеванинг Ватан, ватандошларига туташ ёруғ шеърлари, Зулфия Мўминованинг севимли санъаткоримиз қалбига бир нигоҳ сифатида ёзилган «Яйрахоним учун гуллар» бадиаси, Гулчеҳра Жамилова, Холтош Усмоноваларнинг мулоҳазали, таҳлилий мақолалари, истеъдодли шоира Дилором Исмоилованинг янги туркуми — бари-барида аёл қалби сасланиб, садоланиб туради. Унинг сўроқлари сўроқ, ундовлари ундов бўлиб жаранглайди.

Пардоз-андоз, ўчоқ боши, либос — бекалар ҳаётида доим биринчи даражали аҳамият касб этади. Аёл буюмини кўнгли қадар авайлайди. Аёл пиширкуйдирни санъат деб билади. «Момолар бисотидан» саҳифамизни уларнинг шу эҳтиёжи учун тақдим этганмиз.

Академик рассомимиз Баҳодир Жалоловнинг «Шоҳсанам ва Ғариб» сурати «Саодат»нинг асл мақсадига — уйғотмоқ, юракка қувват бермоқ орзусига уйғундир.

«Бошқаларни ҳурмат қилмаган кишининг қўлидан яхшилик келмайди». Машҳур ҳинд ёзувчиси Тоҳурнинг «Бир ҳовуч дур» рукнимизни зийнатлаган бу ҳикматини такрорлагимиз келади.

«Саодат» — бу меҳр, муҳаббат оламидан опа-сингилларимиз қалбига йўлланган бир ҳовуч нурдир. Нур, албатта, ёруғликталаб, ёруғтабиатли опа-сингилларимизга етиб боради.

Қутлибека РАҲИМБОЕВА

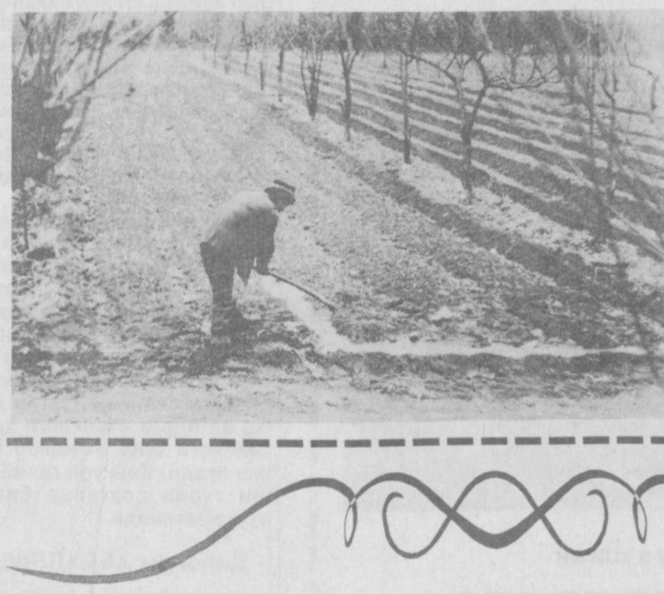

Яшнаш соғинчида деҳқон қўлларига кўксини тутди замин. Меҳр уруғларидан порлаб кетгуси далалар.Ризқ-рўзимиз кони яшил сирларини очажак...
Турғунбек МАҲКАМОВ олган суратлар

Тадқиқотлар

Алийбег РУСТАМИЙ

АМИР ТЕМУР ЗИКР ҚИЛГАН БИР БАЙТ ҲАҚИДА

Инсон навъи ўзининг маънавий жиҳати билан ўзга жондошларидан мумтоз бўлгани учун унинг шахсий ва ижтимоий фаолиятининг сифат ва натижаси маънавий савиясига боғлиқ. Маънавий савия қанча юксак бўлса, илмий, фанний, сиёсий, иқтисодий ва маданий тараққиёт шунча илғор бўлади.

Темур ва темурийларга хос бир муҳим хусусият уларнинг ҳар томонлама аъло таълим олганликларидир. Темур давридаги илму амал ва таълиму тарбия табиий ва ижтимоий қонунларга уйғун амалиётга ҳидоят қилувчи фалсафий ақидаларга асосланган эди.

Алишер Навоий ўзининг «Мажолис-ун-нафоис»ида Темурийзодалардан йигирма бир нафарининг адабий фаолиятини зикр қилади. Соҳибқироннинг ўз адабий савияси ҳақида Навоий шундай дейди:

«Мулук шажарларининг бўстони ва салотин гавҳарларининг уммони ҳоқон-и жаҳонгир соҳибқирон, яъни Темур Кўрагон, анорал-л-лоҳу бурҳонаҳу, агарчи назм айтмоққа илтифот қилмайдурлар, аммо назму насрни андоқ хўб маҳаллу мавқиъда ўқубдурларким, анингдек бир байт ўқиғани минг яхши байт айтмоқча бор. Табаррук ҳайсиятидин — ким ул ҳазратнинг муборак исми бу мухтасарда бўлғай ва ул латоифдин бири била ихтисор қилилур. Мундоқ нақл қилурларким, чун Табризда Мироншоҳ мирзо чоғирға кўп иштиғол кўргузди, димоғу мизожи эътидол тариқидин инҳироф топиб андин номулойим амр кўп суврат тута бошлади. Самарқандда ул ҳазрат арзиға бу навъ еткурдиларким уч надими борким, муфрит чоғир ичмакка боис алардурлар. Ҳукм бўлдиким, товачи миод била чопиб бориб учаласининг бошин келтурсун. Алардан бири хожа Абдулқодир эрди ва яна бири Мавлоно Муҳаммад Коҳий эрди ва яна бири устод Қутб Нойий эрди. Товачи бориб иккисини ясоққа еткурди. Аммо хожа Абдулқодир қочиб, қаландар бўлиб, ўзин девоналиққа солиб, мулкдин мулкка мутаворий юрур эрди, то улким ул ҳазрат яна Ироқ юруши қилди, ул мамоликда хожанинг ул ҳоли баъзиға маълум бўлиб юқори арз қилдилар. Ҳукм бўлдиким, тутуб келтурсунлар. Ул ҳазрат тахтда эрдиларким хожайи фақирни девоналиққа қўймай судраб тахт илайига келтурдилар. Ондин бурунким сиёсат ҳукми бўлғай чун хожанинг камолотидин бири Қуръон ҳифзи ва қироат илми эрди. Филҳол бийик ун била қуръон ўқумоқ бунёд қилдиким ул ҳазратнинг ғазаби лутфқа мубаддал бўлуб фазлу камол аҳли сари боқиб бу мисрани бавақт ўқудиким:

Абдол зи бийм чанг бар мусҳаф зад.[1]

Андин сўнгра хожаға илтифоту тарбиятлар қилиб ўз олий мажлисида надиму мулозим қилди. Идроку фаҳм аҳли билурким, йиллар, балки қарнларда мундоқ латиф сўз воқиъ бўлмас, то олам аҳли билгайларким султон-и Соҳибқиронғаким мажолисда пайдарпай хўб абёту яхши сўзлар дармаҳал воқиъ бўлур».[2]

Мазкур мисра Султон Абусаиднинг бир рубоийсидан бўлиб, унга Хожа Аҳрор шарҳ ёзган. Бу шарҳ битилган рисола форсча бўлиб, «Рисола-йи ҳавроийя» деб аталади. Рубоий «ҳавро» сўзи билан бошлангани учун рисола шундай деб аталган. «Ҳавро»нинг луғавий маъноси бадани оқ, қошу кўзу — сочи қоп-қора аёлдир, жаннат қизлари маъносида қўлланадиган «ҳур» сўзи мана шу «ҳавро» сўзининг кўплигидир.

Мазкур рисоланинг бир неча қўлёзма нусхалари бор. Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтида ҳам бешта нусхаси борлиги маълум.[3] Рус шарқшуноси В. А. Жуковский бу рисолани Петербург университетидаги иккита қўлёзма нусхаси асосида нашр қилган.[4] Рисоланинг мана шу нашридан қилинган таржимасини берамиз:

«Би-сми-л-лоҳи-р-раҳмони-р-раҳийм

Ҳикмату карам файзин бергучи ва толибларни талабига еткургучи Аллоҳға ҳамд. Ва-с-салоту ва-с-салом анинг ҳиммат улуғлиғи-йу мартабалар жамлилиғи шарафиға эриштирган ва изидан боргучиларни барча мақсаду ҳожатлариға етиштирган расулу Ҳабибийға.

Аммо бадъ, билгилким, бу фақирда ҳазрат-и қутбу-л-авлиё Султон Абусаъид Абулхайр, қаддаса-л-лоҳу сирраҳунинг бир рубоийсининг маъносини англамоққа иштиёқим кучли эрди. Рубоий будур:

Ҳавро ба назора-йи нигорам саф зад,
Ризвон зи таажжуб каф-и худ бар каф зад,
Як хол-и сияҳ бар он руҳон мутраф зад,
Абдол зи бийм чанг дар мусҳаф зад.[5]

Бу ҳожатманд фақир аларнинг муқаддас руҳидин умидвор эрдим. Аммо турлуг юмушлар туфайли тафаккур била анинг маъносини очиш эсга келмас эрди. Ушбу онда қулоққа чалиндиким, ҳазрат-и амиру-л умаро Жалолиддин Амир Боязид, Аллоҳ анинг мусулмонларға бераётган кўмагига ўз тавфиқини зиёда қилсун, баъзи азизлардин бу рубоийнинг таҳқиқини тилабдур.

Алар таҳқиқ арбоби ёзған баъзи фикрларни нақл қилдилар. Аммо ул фикрлар кўп шариф бўлса ҳам, бу фақирнинг ул рубоийнинг маъносига бўлган чанқоғини босатурған даражада бўлмади. Чунки бу рубоийнинг бемор бошида ўқилиши фақирнинг тушунишича ул фикрлардин йироқ эрди. Ушбу ҳолатда ногоҳ «эшикни узлуксиз қоққан анинг очилишини тезлаштирадур» мақолининг тақозоси билан зикри улуғланмиш инъоми оммалашмиш ҳазрат-и Файёз-и ҳақиқий кўнглумга бир маъно солиб, андин филжумла таскин бўлди. Аммо марҳамат қилинган маъноларни тақрир қилишдин олдин шу маъноларга тааллуқли бўлган бир нимани зикр этмасликнинг иложи йўқдир. Бу андин иборатки, ҳазрат-и Ҳақ субҳонаҳу ва таоло инсон руҳларини яратар экан, анинг жамолу жалолини мушоҳада қилиш учун яратди, «фа-аҳбабту ан уърифа» ҳадисида[6] ишора қилинғанидек. Руҳлар ул жамолни мушоҳада эткач, аларда ул жамолға рағбату маҳаббат пайдо бўлди. Ҳазрат-и Ҳақ субҳонаҳу ва таоло азалий битиги тақозоси билан руҳларни бу оламға юбориб баданларға боғлаб қўйгач, аларда ҳижоб пайдо бўлиб, ҳар неча ўз ҳолатлариға қайтмоқ истамасунлар, қайтолмадилар, Ҳазрат-и Одам саловату-л-лоҳу ъалайҳдин нақл этилганидек. Бу ҳолда гарчи аларнинг ул жамолға иштиёқи ортиқ бўлса ҳам, баданга тааллуқли бўлганлари туфайли оз-озғинадин бадан талабларидин таъсирландилар. Таъсир миқдориға кўра ҳижоб зоҳир бўла бориб, шу даражага еттиким, бир тоифа тамоман ҳижоб ортида қолдилар, охири набийлару валийлар ул жамолни аларнинг эсига солмоққа ҳар неча саъй қилмасунлар, эслай олмадилар. Ҳазрат-и Ҳақ субҳонаҳу ва таоло ўзининг калом-и мажидида аларнинг ҳоли ҳақида мундоғ дебдур:

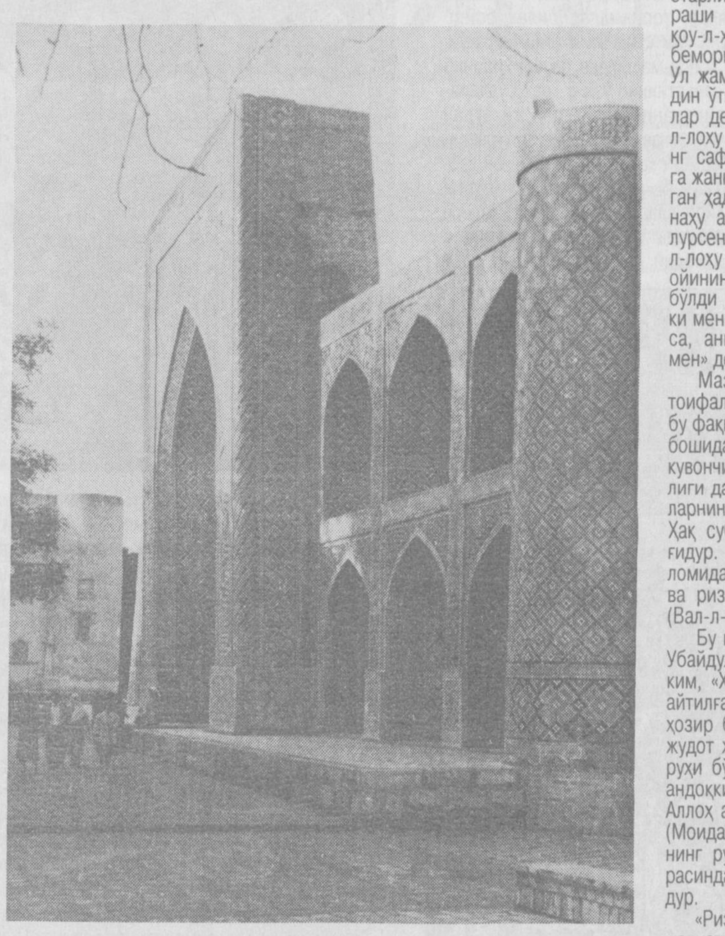

Кофир бўлғанлар, аларға таълим бердинг, бермадинг барибир, иймон келтирмайдурлар. Аллоҳ аларнинг кўнгулларини, қулоқларини муҳрлаб қўйган, кўзларини эса парда қоплаб олған. Аларға улуғ азоб бордур. Инсонлардин баъзи бировлари биз Аллоҳға ва охират кунига иймон келтирдик, дейдилар-у ўзлари мўъмин эмасдурлар. Алар Аллоҳни ва иймон келтирганларни алдайдилар-у ҳақиқатда ўзларидин ўзгани алдамайдилар (Бақара, 5-9 оятлар).

Иккинчи тоифа эса эсдан чиқарган бўлсалар ҳам, набийлару валийлар аларға эслатгач, аларнинг руҳлари ул бурунғи ҳолни эсладилар ва бунинг нуронияти билан иймонни эсладилару иймон нури билан мунаввар бўлдилар. Бу нуроният сабаби билан бир гуруҳда ул жамолга андоғ иштиёқ пайдо бўлдиким, гўё ҳеч унутмағандек эрдилар. Юрагида маҳаббат ўти борлар ушбулардурлар. Бу ўтнинг таскини ўшул жамол мушоҳадасининг ёдидин ўзгаси билан ҳосил бўлмас. Гарчи бу ўтдин ўзгаси куйдурмайдур, валекин бу ўтдин ўзгаси тузатмайдур.

Мусулмонлар, менинг турким бор ул гар айласа яғмо,
Арислонлар сафин бузғай кириб майдон аро танҳо.
Анинг номи эл ичра ишқу менгадур бало-йи жон,
Балову меҳнат ул лек онсизин роҳат эмас пайдо.
Табассум ишқ оғзинда, тўкар ёш ақл кўзлари
Ўта ширин эрур ҳалво, йўқ аммо соҳиб-и, ҳалво.

Бу андоғ тоифадурким, аларға бир захмату беморлик етса, ушбу ҳолда агар бирор киши аларға ўлимни эслатса, аларда қувонч пайдо бўладур. Чунки алар мазкур жамолнинг мушоҳадаси ўлимсиз муяссар бўлмаслиғини биладурлар. Қувонч ҳосил бўлғандин сўнг баданда енгиллик ҳосил бўладур. Чунки қувонч андоғ хосиятдурким, беморда зоҳир бўлған чоғдан беморликка сабаб бўлған моддаларни парчалайдур. Бу табиблар қошида муқаррар бўлғандур. Бу ерда бунчалиқ етарлидур. Дўстларнинг дўстлардан ҳол сўраши мана шундан суннат бўлғандур. «Лиқоу-л-халил шифоу-л-ъалил» (Дўстни кўрмак беморга шифодур) бу маънони қувватлайдур. Ул жамол мушоҳадасининг лаззати бу оламдин ўтгандин сўнг бўлатурғанлиги учун улуғлар дебдурларким ҳазрат-и рисолат салла-л-лоҳу ъалайҳи ва салламнинг кимки, менинг сафарга чиқмоғимни башорат қилса, анга жаннатга кирмакни башорат қилурмен» деган ҳадисидаги башоратқа сабаб Ҳақ субҳонаҳу анга рабиу-л-аввал ойида риҳлат қилурсен деб эрди. Бундан пайғамбар салла-л-лоҳу ъалайҳи ва салламга рабиу-л-аввал ойининг келишига кучли бир иштиёқ пайдо бўлди ва иштиёқнинг бениҳоялиғидин «кимки менинг сафарға чиқмоғимни башорат қилса, анга жаннатга кирмак башорат қилурмен» дебдур.

Мазкур бўлғанидек, ўлим зикри баъзи тоифаларнинг сиҳҳатиға сабаб бўлар экан, бу фақир дерким, мазкур рубоийнинг бемор бошида ўқилиши бу рубоийда муҳибларнинг кувончиға сабаб бўлғучи бир нарсанинг борлиги далилдур. Бу нарса рубоийнинг муҳибларнинг руҳлари юз минг завқу шавқ билан Ҳақ субҳонаҳуға қайтиш ҳолатини эслатмоғидур. Ҳазрат-и Ҳақ Субҳонаҳу таоло ўз каломида «Эй ором топган нафс розий бўлган ва ризога эришган ҳолда раббингга қайт!» (Вал-л-фажр, 27—28 оятлар) дегандагидек.

Бу муқаддамот тақриридин сўнг заиф қул Убайдуллоҳ ибну-л-Маҳмуди-ш-Шоший дерким, «Ҳавро»дин мурод набавий ҳадисларда айтилғанидек, ўлим вақтида бемор бошида ҳозир бўлғучи ҳурлар ва алардин ўзга мавжудот жамоасидур. «Нигор»дан мурод инсон руҳи бўлиб, ул маҳбублуқ мақомиға эгадир, андоққим Ҳақ Субҳонаҳу таоло буюрур: Ул Аллоҳ аларни севар, алар ҳам ани севарлар (Моида, 54). Бундан бошқа баъзи кишиларнинг руҳи маҳбублуқ мақомиға эгалиги борасинда набийлардин ҳадис ва хабарлар кўпдур.

«Ризвон»дин мурод ақл бўлиб, ул кўнгул жаннатининг посбонидур. «Жаннат» исмининг кўнгулга итлоқ қилинишининг дурустлиғиға далолат қилғучи хабарлар кўпдур. Чунки беҳишт кўнгул муқобаласида бўлмоғи мумкинким, Ҳақ Субҳонаҳу ва таоло буюрадур:

«Мени на еримдин, на осмонимдин излама, мени мўъмин қулимнинг кўнглидин излағил»[7].

Лекин табиат дўзахидин кечмагунча кўнгул жаннатиға етолмассен. Ҳазрат-и қутбу-л-ақтоб ва-л-автод[8] Султон Боязид Бистомий, қаддасал-лоҳу сирраҳу[9] кўнгулга эришгач, кўнгулни ҳазрат-и Ҳақ таоло ва Субҳонаҳунинг жамолу жалолининг мазҳари деб билди ва дедиким, агар аршу аршнинг юз минг баробари ориф кўнглидин ўтса, ориф кўнглига андин хабар бўлмағай.

Анинг «таажжуб»и бўлиши қийин бўлиб кўрунган нимадин руҳнинг тандин чиқар ҳолида хабардор бўлишига ишоратдур.

«Қора хол»дин мурод ўлгучининг ўлим вақтида зоҳир бўлғучи хорлиғу ожизлиғу чорасизлиғидур. Ёхуд мурод руҳда мушоҳада чоғида ҳосил бўлғувчи ҳақиқий фақрдур, аммо бунинг таҳқиқи бу ўринга муносиб эрмас.

«Абдол»дан мурод инсоний қувватлар бўлиб, алмашув ва ўзгарув аларнинг моҳиятиға тааллуқлидур[10]. «Мусҳаф»дан мурод инсон ҳақиқати бўлиб, ул нусха-йи жомиъа ва мазҳар-и куллдур[11]. Ҳақ таолонинг сўзи:

«Биз аларга белгиларимизни уфуқларда ва уларнинг ўзларида кўрсатамиз» (Фуссилат, 53-оят). Баъзи улуғлар бу оятни мундоғ баён этибдурлар:

Назм

Эй нусха-йи нома-йи илоҳий ки туий
Эй ойина-йи жамол-и шоҳий ки туий
Берун зи ту нест ҳар чи дар олам ҳаст
Дар худ биталаб ҳарончи хоҳий туий[12].

Аларнинг «чанг солмоқлари» ўз рутбаларининг таназзули ва руҳ рутбасининг юксаклигидин огоҳ бўлғач, руҳга осилишларидин иборатдур. Бу рубоийнинг бу фақирнинг хотириға келган айрим маънолари ушбулардур.

Бу тақрирдин аниқ бўлдиким, бу рубоийда руҳни ва Зулжалол Жамолини мушоҳада қилғандағи лаззатни эслаткучи бир нима бор. Ул нима — лаззатдин хабар топқач, жон ул Жамол иштиёқидин беқарор бўлиб, ҳар нафасда ҳиссий ҳаёт кишанидин холис бўлмоқни истайдур.

Аз пай-и ин айшу ишрат сохтан
Сад ҳазорон жон бибойад бохтан[13].

Аммо илоҳий йўриққа кўра ани бу оламда ўзини комил этмакка турғузғанлари учун бу қафасдин ўзин холис қила олмайдур. Сўнгра яна маълум бўлдиким, кўнглида Ҳақ Субҳонаҳу ва таолонинг маҳаббати бор бир бемор бошида бу рубоий ўқилса ва ул бу рубоийнинг маъносидан ул Жанобға қайтиш ҳолатини англаса, албатта, анда қувонч пайдо бўлғусидур. Зеро, маҳаббат хоссаларидин бири улким, муҳибға маҳбуб мулоқатидин яхшироқ ҳеч бир лаззат йўқтур.

Ва-ллоҳу аълам би-с-савоб.

ИЗОҲ ВА МАЪХАЗЛАР

1. Мисранинг таржимаси: Абдол қўрқувдан Қуръонга чанг солди.

2. Алишер Навоий, Мажолис-ун нафоис, Илмий танқидий текст, тайёрловчи Суима Ғаниева, Тошкент, 1961, 195-196 с.

3. Нақшбандия тариқатига оид қўлёзмалар фиҳристи. Муаллифлар: Шамсуддинхон Зиёуддинхон ўғли Бобохонов, Абдулазиз Мансур, «Мовароуннаҳр» нашриёти, Тошкент, 1993, 22-23 с.

4. В. А. Жуковский, Тайны единения съ богомъ въ подвигах старца Абу-Саида, С.-Петербург, 1899, 289-293 с.

5. Рубоийнинг сўзма-сўз таржимаси:
Ҳурлар нигоримни кўриш учун саф тортдилар,
Жаннат ажабланиб кафини кафига урди,
Бир қора хол ул яноқларга нақшин ҳижоб ёпди.
Абдол қўрқувдан мусҳафга чанг солди.

6. Мен яширин бир хазина эдим, танилишни истадим ва оламни (ёки инсонни) яратдим, деган мазмундаги ҳадис-и қудсийнинг биринчи бўлаги.

7. Ҳадис-и қудсий.

8. Қутбу-л-ақтоб ва-л-автод — қутблар ва ватадлар қутби. Бир шаҳар ёки мулкка маънавий файз бериб турувчи валий. «Ватадлар» валийларнинг тўртта азизи.

9. Қаддаса-л-лоҳу сирраҳу — Аллоҳ унинг қабрини пок тутсин, деган маънодаги бу дуо азизларга айтилади.

10. Бу рубоийда инсоний қувватларга истиора қилинган «абдол» сўзи ер юзида доим бор бўлиб турган етмиш нафар валийни билдиради. Ҳақ таоло оламни шулар учун сақлаб туради. Агар булардан бири вафот этса, халқ орасидан бошқа бири унинг ўрнида қарор топади. «Абдол» сўзи «бидл» (шарифу карим) ёки «бадил» (алмашувчи) деган сўзнинг кўплиги дейилади.

11. Яъни инсон ҳақиқати оламдаги ҳамма мавжудотни ўзида қамраган ва уларнинг ҳаммасига мазҳар (зоҳир бўлиш ўрни)дир.

12. Шеърнинг таржимаси:
Илоҳий китобнинг нусхаси сенсан-ку,
Шоҳона жамолнинг кўзгуси сенсан-ку,
Оламда нима бор бўлса, сендан ташқарида эмас,
Истаганинг ўзингсан, нима истасанг, ўзингдан иста!

13. Байтнинг таржимаси:
Бу айшу ишратни тузмак йўлида
Юз минглаб жонни бой бермак керак.

АДАБИЁТГА БАҒИШЛАНГАН ҲАЁТ

Минг тўққиз юз эллик бешинчи йилнинг апрел ойи. Максим Горький номидаги Жаҳон адабиётлари илмий-тадқиқот институти. Москванинг етакчи адабиётшунос олимлари институт залига йиғилган. Номзодлик диссертацияси ҳимоя қилинаяпти. Минбарда ёши эндигина 26га тўлган, ўрта бўйли, хипчин гавдали, қорапаранг, қирғийбурун йигит. У «Иккинчи жаҳон уруши йилларида ўзбек достончилиги» мавзуида номзодлик диссертациясининг мазмуни хусусида маъруза қилаяпти. Бу йигит эндиликда таниқли адабиётшунос, мунаққид профессор Озод Шарафиддинов эди. Залнинг бир чеккасида ўтириб, маърузани диққат билан эшитаман. Бироқ диққатимни Озод Шарафиддинов билан дўстлигимиз ва ҳамкорлигимизга тегишли воқеалар бўлиб-бўлиб туради.

...Минг тўққиз юз қирқ олтинчи йил эди. Бошқа талабаларга нисбатан ёшим бироз улуғ. Эндигина жанг майдонларидан қайтганман. Филология факултетининг комсомоллари умуммажлисида котиб қилиб сайландим. Ўшанда мен иккинчи курс, Озод Шарафиддинов биринчи курс талабаси эди. Тез кунларда англаб олдимки, Озод ўз курсининг билимдон ва етук талабаларидан бири эди. Уни қандайдир жамоа ишларига жалб қилиш учун биринчи курс аудиториясига кириб, Озодга юзланиб, бюро номидан қандайдир топшириқни етказмоқчи бўлдим. Озод вақт камлигини важ қилиб, таклифни хуш кўрмагандек бўлди.

Талабалар орасида бундай воқеалар бўлиб туради. Шу боис бўлса керак, бу воқеани мен кўнглимга олмадим. Иккаламиз орамиздаги биринчи мулоқот эди бу.

...Озод ҳамон минбарда. Унда ўша пайтлардаёқ нотиқлик маҳорати бор эди. Фикрлар чуқур, жумлалар изчил, овоз дадил. Эшита туриб унга менинг ҳавасим келади. Нотиқликда ўзимнинг у даражада эмаслигимни ўйлаб ачинаман. Яна диққатим бўлинади.

Минг тўққиз юз қирқ саккизинчи йил эди, чамамда. Биз тўртинчи курс талабалари шаҳар мактабларидан бирида амалий машғулот ўта бошладик. Маълум эдики, Озод ўша мактабда дарс ҳам берарди.

Менинг амалий машғулотим унинг соатига тўғри келиб қолди. Камчилигимни ўзим биламан. Нутқда сўз топиб, жумла тузиш фикр йўналишимдан орқада қолиб кетади. Натижада баъзан сўзда тутиламан. Шу боисдан нутқим текис чиқавермайди. Шу сабаб бўлди шекилли, амалий машғулотдан ўзимда қаноат ҳис қилмадим. Бу Озод билан бўлган мулоқотлардан яна бири эди.

...Озод маърузасини якунлай деб қолди. У жангда иштирок қилган шоирлар, орқада туриб, жанговар достонлар яратиб, ғалабага ўз ҳиссасини қўшган ижодкорлар ҳақида кўтаринки руҳда гапирарди. Яна хаёлга берилдим.

Мусофирчилик яқинларни яна ҳам яқинроқ қилиб қўяркан. Москвада бўлиб ўтган яна бир воқеа яшин тезлигида хаёлимдан ўтди. Мен Ижтимоий фанлар академиясининг ётоқхонасида тураман. Озод Фанлар Академиясининг ётоқхонасида. Кунларнинг бирида иккаламиз учрашиб қолдик. Гап-сўзларимиз қизиди. Адабиётимиз тараққиётининг анча турғунлашиб қолгани, бунга ўша пайтларда ҳукм сурган андозавозлик, бадииятни назар-писанд қилавермасдан социологияга берилиб кетиш сингари масалалар юзасидан фикрлар кетидан фикрлар келаверарди. Адабиёт қисмати ҳақида ўйлайдиган ҳар бир ёш адабиётшунос қалбидаги дард эди бу фикрлар. Бир маҳал қарасак, вақт ярим кечага етиб қолибди. У мени кузатиб ётоқхонамгача борди. Ўзини юборишга кўнглим бўлмасдан мен уни кузатиб ётоқхонасигача бордим. Шу тариқа гоҳ мен уни, гоҳ у мен кузатди. Иккала манзил орасидаги қатнов тонг ёригунча давом қилибди. Охири йўлнинг ярмида бир-биримиз билан хайрлашдик. Назаримда, иккаламизни қизиқтирган нуқтаи-назарлар, келажак ҳақидаги эзгу истаклар шу даражада бизни банд қилганки, бутун бир кеча бир-биримиздан узоқлаша олмабмиз.

...Озод маърузани тугатди. Кейин бирин-кетин расмий ва норасмий оппонентлар сўзга чиқишди. Диссертантни ҳамма якдиллик билан қўллаб-қувватлади. Ҳимоя яхши натижа билан якунланди.

Ҳимоядан омон-эсон ўтиш илмга қадам қўяётган ёшлар учун катта ғалаба. Диссертантнинг ҳимоядан кейинги кайфияти йирик ҳарбий саркарданинг жангни ютиб, ғалаба нашъасини суриши билан баробар. Озод бир неча кун давомида ўша ғалаба гаштини сурди. Биз дўстим Пиримқул Қодиров билан шу кайфиятга шерик эдик.

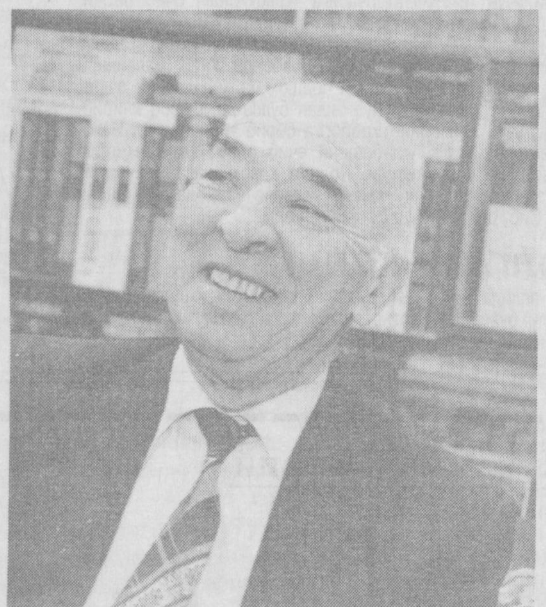

Бирор ҳафтадан кейин Озод Тошкентга жўнайдиган бўлди. Кетиши арафасида маълум бўлдики, у 3 йиллик аспирантура давомида фақат илм олмабди, балки шунга яраша китоб ҳам йиғибди. Пиримқул Қодиров билан иккаламиз унга китобларни тахлашга ёрдам қилдик. Кейин машина топиб, вокзалга элтдик. Ғолиб дўстимизни поездга ўтқазиб, Тошкентга жўнатдик. Икки ҳафталар ўтар-ўтмас дўстим Озоддан хат олдим. Унда тахминан қуйидаги сўзлар ёзилган эди.

«Дўстим Матёқуб, мен сиздан хафаман. Мен учун шундай ғалаба кунида мени поездга чиқариб кузатиб қолмадингиз»...

Мен ичимда кулиб қўяқолдим. Таажжубланишга ўрин йўқ эди. Хаёлимдан фикр ўтди: фақат Озодга ўхшаган шоиртабиат одам шу хилдаги хатни ёзиши мумкин.

Вақтлар ўтди. Биз иккаламиз бир-биримизнинг ишларимиз, изланишларимиздан хабардор бўлиб турдик. 1955 йил эди. Озоднинг бадиий таржимага тегишли мақоласи билан танишдим.

Чўлпон ва Фитратларнинг мақолаларидан кейин узоқ йиллар давомида ўзбек мунаққидлигида «вулгар социологизм» тамойиллари ҳукм суриб келарди. Дўстим Озоднинг бу мақоласида бадиият масалалари устивор эди. Бу ҳол мунаққидликда янгича қарашнинг пайдо бўлишидан нишона эди. Дўстимнинг ҳимоясидан кейин у бошлаётган ишларга иккинчи бор ҳавас билан қарашим эди. Англадимки, шу йўналишда изланиб, мақолалар ёзиш менинг ҳам бурчим.

1956 йилга келиб, «Асқад Мухторнинг «Опа-сингиллар» романи», «Ойбекнинг «Қутлуғ қон» романида характернинг шаклланиши» номли мақолалар эълон қилдим. Уларни дўстимдан ўрнак олиб, маълум даражада унга жавобан ёзилган мақолалар ҳисобладим ўзимча.

Тошкентга қайтиб келганимдан кейин кўрдимки, дўстим Озод бутун борлиғи билан адабиёт оламига шўнғибди. У университетда дарс бераётиб, ўзи ишлаётган кафедрага бадиият шабадасини олиб кирибди. Бир вақтнинг ўзида адабиёт нашриётида ишлаб, китоблар нашр қилиш соҳасида ҳам бадииятга алоҳида эътибор беришга уринаётган экан.

...1958 йил эди. Озод мени нашриётга таклиф қилиб, Москвада тайёрлаган ишларим билан қизикди.

— Олиб келинг, бир кўрайлик. Декада ҳам яқинлаяпти, — деди.

У даврдаги удумларга асосан, ҳар вақт-ҳар вақт Москвада республикаларнинг 10 кунлик маданият кунлари ўтказиларди. Одатда, у қисқача «декада» деб аталарди. Озод ўша декадани назарда тутган эди.

Эртасигаёқ қўлёзмаларимни кўтариб нашриётга бордим. Жавоб ҳам тез бўлди. 3-4 кун ўтар-ўтмас:

— Бўлди, яхши китоб бўлади. Қўлёзмангизни таҳрир учун профессор Маковга бериб юбордим, — деди.

Китобим ҳали чоп этилиши унча аниқ бўлмаса ҳам, мен хурсанд эдим. Иш ҳам дўстим айтганидек бўлди. 2-3 ой ичида «Мастерство изображения характеров в романах Айбека» номли китобим нашрдан чиқди.

Бу менинг анча вақт сарф қилиб битган тўнғич китобим эди. Кўраяпсизки, унинг дунё юзини кўришида Озод Шарафиддиновнинг хизмати катта бўлди.

Олтмишинчи йилларда шахсга сиғиниш оқибатлари фош қилиниб, мафкура соҳасида, хусусан, бадиий ижод муҳитида маълум даражада эркинлик юзага келди. Бу ҳол адабий муҳитнинг анчайин жонланиши ва фаоллашишига олиб борди. Бу пайтларда ўзбек адабиётининг тараққиётига сезиларли таъсир ўтказиб турган Ойбек, Ғ. Ғулом, А. Қаҳҳор сингари шоир ва ёзувчиларнинг ижоди камолот чўққисига чиққан бўлиб, адабий ҳаёт кўпроқ уларнинг ижодий ютуқ ва жасоратлари билан боғлиқ эди. Биз бир гуруҳ ёшлар шулар атрофига, хусусан, Ойбек, А. Қаҳҳор атрофларига йиғилган эдик.

Озод Шарафиддиновнинг ўзбек насри, драматургияси, хусусан, шеърияти ҳақидаги мақола ва китобларининг майдонга келишида Абдулла Қаҳҳорнинг устозлик ўрни борлигини ҳисобга олмаслик мумкин эмас.

Ўша пайтлари Абдулла Қаҳҳорнинг мураббийларча менга айтган бир гапи ҳамон эсимда:

— Бугун танқидчиликнинг бурчи маълум. Бадиий асар номи билан кўп нарсалар эълон қилинаяпти. Уларнинг сарагини саракка, пучагини пучакка ажратадиган пайт. Озод шеърият соҳасида анча ишлар қилаяпти. Сизнинг ишларингиз кўпроқ насрий асарлар таҳлилига бағишланган. Шеърият билан наср адабиётнинг бош жанрларидан. Демак, кучларни бирлаштириш керак, иккалангиз бир-бирларингизга ишониб иш қилинглар. Бир-бирингиздан ўтадиган арзимаган камчиликка эътибор бериб зиддиятга борманглар.

Ўша даврда адабий муҳитнинг зийрак қўриқчиси ҳисобланган Абдулла Қаҳҳор шу хилдаги сўзларни Озодга ҳам айтган бўлиши ажаб эмас. Шарафиддинов билан иккаламизнинг фаолиятимиз шундай бўлдики, мана, қарийб эллик йил давомида бир-биримиз билан, бадиият хусусидаги айрим баҳсларни ҳисобга олмаганда, қаттиқ зиддиятга бормадик. Аксинча, бир-биримизни қўллаб-қувватлашга ҳаракат қилдик.

Илмий-амалий фаолиятда Озод Шарафиддинов анчагина қийинчиликларни бошидан кечирди. Бунга, аксарият ҳолларда унинг чўрткесарлиги, ўз фикрларини холисона ва дадил айтишга мойиллиги сабаб бўларди. У адабий жараённи тўла тушунади. Хусусан, сиёсий айбномалар билан қатағон қилинган адиб ва шоирлар ижодини қайта тиклашда жонбозлик кўрсатди.

Етмишинчи йилларнинг охирлари эди, чамамда. Озод «Тирик сатрлар» деб аталган каттагина китобни нашрга тайёрлашда фаол қатнашди. Бу тўпламга қатағон қилинган қатор шоирлар, жумладан, Чўлпоннинг айрим шеърлари кирган эди. Китоб тарқалмасдан туриб, сиёсий жиҳатдан зарарли асар сифатида ман қилинди. Шу муносабат билан Озод қатағон йилларнинг қора рўйхатига ҳам тушди. Аммо бу ҳол уни издан чиқариб юбора олмади. Мақолалар кетидан мақолалар, китоблар кетидан китоблар битиб, илмга ва ижодга ўз садоқатини билдириб турди. Адабий таржима билан шуғулланиб, қатор асарлар нашр қилди.

Саксонинчи йилларда жамият тараққиётида рўй бераётган баъзи бир демократик тамойилларнинг туғилиши муносабати билан Озод жадидизм ғояларини, қатағон қилинган ижодкорлар номини қайта тиклаш хусусида кўп жонбозликлар кўрсатди.

Бир воқеа эсимда юради: 1984 йилда марказқўмнинг котибаси ҳузурида бир гуруҳ ёзувчи ва олимларнинг йиғилиши бўлиб ўтди. Унда кўп жилдлик XX аср ўзбек адабиёти тарихини яратиш хусусида гап борди. Озод ўшанда сўзга чиқиб, қуйидаги мазмунда нутқ сўзлаган эди:

«Биз очиқ эшикни қоқиб турибмиз. Маълум нарсалар ҳақида жанг қилиб, қалқон синдираяпмиз. Ҳолбуки, XX аср ўзбек адабиётининг бошларида турган Абдулла Авлоний, Сўфизода, шунингдек, Чўлпон ва Фитратларнинг айрим камчиликлари бўлиши мумкин. Лекин улар адабиётнинг тараққиётига катта ҳисса қўшган сиймолардир. Менинг назаримда уларнинг асарлари, жумладан, ўша даврда давлат мукофотига сазовор бўлган «Кеча ва кундуз» романини бугун нашр қилсак, ҳеч нарса ютқизмаймиз...»

Ҳали тоталитар мафкура ўз куч ва қудратини сақлаб турган пайтда бу хилдаги фикрларни билдириш ўзига хос жасорат эди.

Озод Шарафиддинов адабиётшуносларнинг олдинги сафида турибди. Ҳозирги пайтда «Жаҳон адабиёти» журналининг бош муҳаррири. У дунё адабиётининг етук намуналарини ўзбек китобхонига етказиш билан банд. Шу билан баробар XX аср ўзбек адабиётининг тараққиётига ҳам назар ташлаб, унинг жаҳон адабиётига қўшган ҳиссаси хусусида фикрлар билдираяпти. Бу Озод Шарафиддиновнинг илмий-адабий фаолиятида янги босқичдир.

Бугун «борлиқ ҳаётимни адабиётга, адабиётни тебратиб турадиган кадрлар тайёрлашга бағишладим» дейишга у ҳақлидир. Мен Озод Шарафиддиновга янги-янги ижодий ютуқлар тилайман.

Матёқуб ҚЎШЖОНОВ,
ЎзФА мухбир аъзоси

ҲАЁТ ЎЗАНЛАРИ

Каримжон ТОЙЖОНОВ

Буюк ипак йўли бўйлаб

(АНДИЖОНДАН ҚОШҒАРГАЧА)

Буюк Ипак йўли Хитой, Туркистон ва Шарқ мамлакатларини боғловчи қадимий савдо йўли эканлиги эндиликда ҳаммага аён. Йўлнинг бундай номланиши қўҳна Хитойнинг ипак йўли билан савдо қилиши туфайли юзага келган бўлиб, тарихан эрамиздан аввалги биринчи минг йилликдан бошланган. Бу йўлнинг бир тармоғи — Шимолий йўл деб аталган қисми ҳозирги Турфон орқали Торим воҳасига, сўнгра Қашғардан ўтиб, Довонга — Фарғона водийсига келган. Эрамизнинг бошларида (1-2 аср) яшаб ўтган грек географи Клавдий Птолемейнинг «Географиядан қўлланма» номли асарида Буюк Ипак йўлида жойлашган ҳозирги Туркистоннинг қадимий Бухоро, Мароканд (Самарқанд), Шош (Тошкент), Довон (Фарғона) каби қатор шаҳар ва вилоятлари ҳамда Помир тоғларидаги айрим масканлар ҳақида ҳам гап кетади.

Эндиликда Буюк Ипак йўлининг қайта тикланиши мустақил республикамизни бобокалонларимиз карвонлари қатнаган йўл — қадимги Чинмо-Чин орқали Шарқ билан яна борди-келди қилмоққа чорламоқда. Президентимиз ҳам бу йўлнинг тикланиши нафақат давлатлар аро савдо-сотиқ, балки сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий аҳамияти борлигини қайта-қайта таъкидлаб, бу хайрли ишга бош-қош бўлмоқдалар.

Тошкентдан кун чиқишга қараб Оҳангарон дарёси бўйлаб кетган бу йўл эндиликда Қурама тоғининг Қамчиқ довони орқали Фарғона водийсига, сўнгра водий узра Андижон ва Ўш шаҳарлари орқали Қирғизистоннинг Олой водийсига, кейин эса шу водийнинг шарқий тегрsucc расида жойлашган Эргаштом (Иркиштом дейилиши нотўғри) дан Қашғарга ўтиб кетади.

Камина хизмат вазифаси туфайли Олой водийси ва унинг тоғларида чорак асрдан кўпроқ муддат ишлагани сабаб қадимий карвон йўлининг Андижондан Эргаштомгача бўлган ҳозирги йўл оралиғида жойлашган масканлар ва қишлоқлар хусусида муштарийларни таништиришни мақсад қилиб қўйди, зеро, келгусида сайёҳ ва ишбилармонлар учун ушбу қисқа маълумот асқотса керак деган умиддамиз.

Буюк Ипак йўлининг Андижондан Қашғаргача бўлган оралиғини шартли равишда учга бўлиш мумкин: Андижондан Чиғирчиқ довонигача; Чиғирчиқдан Толдиқ довонигача; Толдиқдан Эргаштомгача.

Қамчиқ довонидан Фарғона водийсига тушилгач, йўл ҳам икки тармоққа бўлинади, улардан бири Наманган адирлари деб аталган Сирдарёнинг ўнг соҳили бўйлаб Пунгон — Наманган орқали Андижонга борса, иккинчи йўл Қўқон ва Фарғона шаҳарлари орқали ҳам Андижонга боради (атрофлари сер аҳолили). Катта шаҳарларга кириш лозим бўлмаган тақдирда Марҳамат шаҳридан тўғри Ўшга ҳам ўтиб кетиш мумкин. Йўл бўйида жойлашган бошқа шаҳарлар хусусида маълумот бериш ортиқча эканлигини назарда тутиб, биз ҳам сўзни тўғри Андижондан бошлаймиз.

Андижон — Фарғона водийсининг Жанубий-Шарқий теграсида Андижонсой ёқасига жойлашган қадимий шаҳар. Маълумотларга кўра Буюк Ипак йўли даврида ташкил топган бўлиб, араб халифалиги истилоси пайтида Андукон номи билан аталган экан. Андижон 15-16 асрларда Фарғона водийсининг пойтахти бўлган.

Андижон Ўзбекистонда аҳолиси ўта зич (307 мингдан ортиқ, 1995 йил маълумоти) жойлашган регион. Ҳозирги кунда шаҳарда кўплаб қурилиш ва маҳаллий саноат корхоналари — ёғ-мой комбинати, гидролиз заводи, пахта тозалаш, пиллакашлик, тикув ва пойабзал фабрикалари мавжуд. Сўнгги йилларда мустақиллик туфайли Жанубий Корея билан ҳамкорликда қурилган «Ўздеуавто» корхонаси билан машҳур. Андижон билан бошқа шаҳарлар ўртасида мунтазам ҳаво, темир йўл автомобил йўллари ва почта алоқалари ўрнатилган.

Андижон билан Ўш шаҳри оралиғи унча олис эмас, атиги 40 чақиримча, деярли икки шаҳар оралиғидаги аҳоли масканлари гўё ўзаро туташиб кетган. Йўл ҳам қатор аҳолиси гавжум қишлоқлардан ўтиб, Ўш айланма йўлига бориб қўшилади, сўнгра Тахти Сулаймон тоғи ёнидан ўтиб, шаҳар марказидан шарққа қараб давом этади.

Ўш шаҳри денгиз сатҳидан 700-1000 м баландликда жойлашган. Тарихий манбаларда келтирилишича, Ўш Буюк Ипак йўлида 9-10 асрларда қалъа сифатида бунёд этилган бўлиб, XVII-XVIII асрларда шаҳар кўринишини олган экан. Шаҳар марказидан Оқбура дарёси оқиб ўтади. Умуман, ушбу сайёҳлик йўлимизда ҳаёт ўзанлари бўлган дарёлар кўплаб учрайди. Юқорида номи тилга олинган Сулаймон тоғи эндиликда шаҳар ўртасида қолиб кетган. Бу тоғда Бобур (қайта тикланган) уйи мавжуд. Ўш табиатига келсак, қиши юмшоқ, унча совуқ эмас, январ ойининг ўртача ҳарорати — 3,5 С, шаҳар аҳолиси бундан 100 йил муқаддам 34 минг киши атрофида бўлган бўлса, 1990 йилга келиб 230 мингни ташкил этган. Ҳозирги кунда 60 дан зиёд миллат ва элатлар — қирғизлар, ўзбеклар, уйғурлар, руслар, тоторлар, тожиклар, украинлар истиқомат қилади.

Катта Помир йўли (Помир тракти) асосан Қирғизистоннинг Ўш ва Тоғли Бадахшоннинг Хорўғ шаҳарларини боғлайдиган автомобил билан юк ташишга мўлжалланган катта карвон йўли бўлиб, деярли Буюк Ипак йўлининг қадимий (Жанубий) тармоғи устига қурилган. Йўл 1930-1933 йилларда қурилиб битказилган ва 1960 йилларда қайта таъмирланган (асфальтланган ҳам). Ўрта Осиё тоғларидаги энг баланд довонлар — Толдиқ (3615 м). Қизилорт (4280 м), Оқбайтол (4655 м), Найзатош (4137 м), Қўйтезак (4272 м) ҳам шу йўл устига жойлашган. Умумий узунлиги 730 км. Помир тракти бўйлаб асосан шу йўл таъмири билан машғул. Катта Помир йўли Ўшдан кун чиқиш томондаги бу йўл бўйида Мади номли қишлоқ мавжуд. Маълумотларга кўра қишлоқ тарихи ўрта асрларга бориб тақаладиган қадимий Медва шаҳри ўрнида бунёд этилган экан. Аҳолиси ўзбеклар ва қирғизлардан иборат бўлиб, улар асосан деҳқончилик ва чорвачилик билан шуғулланади. Бу қишлоқнинг яна бир эътиборга молик бўлганлиги шундаки, бу масканда ўтган асрда «Олой маликаси» деб ном олган Қурбонжон додхо таваллуд топган ва шу ерга дафн (1906 йил) этилган.

Юқорида эслатиб ўтганимиздек, Ўш шаҳридан Чиғирчиқ довонигача бўлган йўлнинг бу қисмида Мадидан ташқари кичик-кичик Бошбулоқ, Қораэчки, Лангар, Саркисар, Бекжар, Қизилсув номи билан аталадиган қишлоқчалар мавжуд. Булар ҳам аксарият Олой ёнбағридаги булоқлар яқинига жойлашган. Тоғлардан бошланадиган Толдиқ дарёси гоҳ ёйилиб, гоҳ тор дара орқали оқади. Йўлнинг Чиғирчиқ довонигача бўлган бу қисми дарёнинг чап соҳили бўйлаб бориб, довонга яқинлашгач, ўнг қирғоққа ўтади. Толдиқ дарёси ерлик аҳоли лафзига кўра «тентак дарё» номини олган бўлиб, осмонда кичикроқ булут парчаси пайдо бўлиши билан бошланган ёмғир ва дўл сувидан тошқин дарёга айланади, ҳатто катта йўл ҳам сув тошқини остида қолиб кетиб, харсанглар ва шағаллар билан бекилади-қолади (эҳтиётлик чораси кўрилмаса, тошқин ичида қолиш ҳеч гап эмас). Тоғда қанчалик тез ёққан ёмғир шунча тез тўхтаб, булутлар узра қуёш чақнайди-ю, яна ўтлоқларда ҳаёт қайнайди.

Йўл бўйида ҳордиқ чиқармоқчи бўлсангиз, ҳар бир ўтов меҳмонхона, катта йўл бўйидаги қўналға ва ошхоналар, чойхоналар сизга мунтазир.

Чиғирчиқ довони тагида дастлабки расмиятчилик: фуқаролик гувоҳномаси ва сафар гувоҳномаси кўздан кечирилгач, темир тўсиқ — «шлагбаум» кўтарилиб, оқ йўл тиланади.

Давоми бор

ҚИЗЛАР БИРГА ҚЎШИҚ АЙТИШИБ...

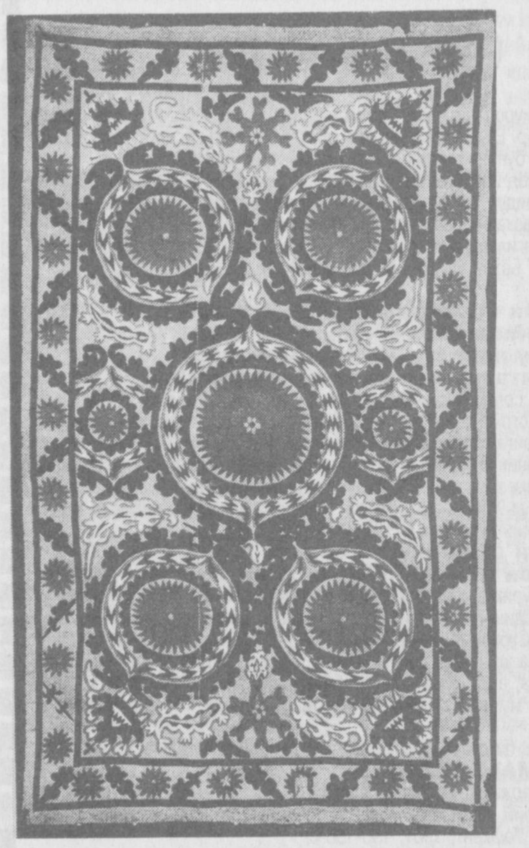

Маълумки, маҳаллий урф-одатлар, турмуш тарзи барча турдаги ҳунармандчиликнинг тараққиётига қандайдир даражада таъсир кўрсатади. Масалан, маҳаллий аҳолида қадимдан давом этиб келган қизларнинг сеп тайёрлаш одати ўнлаб турли хил кашталар тикишга мажбур этади. Бу эса ўз навбатида ҳамма жойларда, ҳатто ўлканинг энг олис, чекка ерларида ҳам каштачиликнинг ривожланишига олиб келди.

Ёзма манбалар, археология материаллари, XIV-XV асрларга мансуб китоблардаги миниатюралар каштачиликнинг бу ерда қадимдан кенг ривож топганини кўрсатади. Амир Темур саройида яшаган испан элчиси Рюи Гонсалес де Клавихо ўз эсдаликларида саройда миллий кашта безакларини томоша қилганини ёзган. Беҳзод эса «Зафарнома» га ишланган «Темур тахтда» миниатюрасида (1467 й) чодирга ишланган каштани акс эттирган.

«Нина билан қудуқ қазигандек», қўлда кашта тикишга ҳам кўп вақт сарфланарди. Шунинг учун ҳам қизларни 8-9 ёшидан нина ушлаб, чок тикишга ўргатишган. Узоқ қиш кечалари қизлар дугоналаридан бириникига тўпланишар ва бирга қўшиқ айтишиб, сермашаққат каштанинг ҳошияларини рўёбга келтиришарди. Кашта гулларининг нусхаси олдиндан чизилмасдан, иш жараёнининг ўзидаёқ бирваракайига тикиб кетаверишарди. Ўтмишда Ўзбекистоннинг турли хонликларга бўлинганлиги, маданий ҳаётнинг ўз қобиғига ўралганлиги маҳаллий ўзига хос услубларни майдонга келтирган. Яъни бир жойнинг каштаси кўпинча иккинчи жойникидан фарқ қиларди. Масалан, Бухоро кашталарида оқ тагликка енгил, майин гулли ҳошияларнинг мавжудлиги характерлидир. Каштанинг ўртасида одатда ромбалар солиниб, унда гуллар ёки айрим шохчалар бўлади.

Нурота каштаси ўз услубига кўра Бухороникига яқин бўлиб, ҳошияси кенг, гули қалинроқ кўп солинади. У ернинг одатича, бундай кашталар деворга осилмай, балки келин-куёвнинг тўшаги устига ёзилади. Қўлда тикилувчи, «йўрма» деб аталган ҳамда нафис ва ажойиб қилиб ишланган Нурота кашталари жаҳон бозорларида Марказий Осиё кашталари орасида энг юқори ўринда туради.

Тошкентнинг «палак» деб аталувчи каштаси ипак, оч ёки тўқ қизил ип билан тўла сидирғасига тикилади. «Палак»нинг қоқ ўртаси само кўринишида, доира шаклида тасвирланиб, унинг ичида қалин қилиб тикилган турли-туман гуллар бўлади.

Қора шох отган полиз ўсимликли (ислимий) ва катта қизил тоғора тасвирланган Самарқанд каштаси кишида анча қизиқиш уйғотади. Узунасига ва кўндалангига солинган нақш гуллар Самарқанд каштаси композициясининг кенг тарқалган амалларидандир.

Қадимий кашталарнинг гулларини ўрганиш шуни кўрсатадики, ўсимлик шаклларида қандайдир рамзий маънолар бор экан. Масалан, полиз ўсимликлари палаги одамзот авлодининг давомийлиги, бодом билан анор — мўл ҳосил олиш, олмалар-саломатлик, ҳаёт рамзи, гуллаётган дарахт—бахт-саодат белгиси сифатида қараб келинган. Пичоқ, қилич ёки илон эса халқ амалий санъатининг барча турларида қадимдан ёвдан ва бало-қазодан асровчи тасвирлар ҳисобланиб келинади.

Тошкент, Самарқанд ва Бухоро бадиий фабрикалари чеварларининг ҳозирги замон машина йўрмадўзлик кашта ишларида ҳам илгари қўлда тикиш каштачилигининг анъанавий усуллари сақланиб қолган. Бироқ кашта гуллари янги-янги ғоялар, топилмалар билан бойиб бормоқда. Шуни ҳам қайд этиб ўтиш керакки, каштачиликда попоп машинада тақлид қилиниб кашта тикиш санъатининг ўзига хос усулларидан яхши фойдаланилаяпти. Шу жиҳатдан айниқса халқ ҳунарманди Нодира Хонтўраеванинг яратган Тошкент кашталари: турли чойшаблар, зардеворлар, бахмал ва атлас гулкўрпалар, дорпеч, кирпечлар қизиқарлидир. Нодира опа ўтган аср қўлда тикиш каштачилигининг ютуқларидан ижодий фойдаланиб, энг яхши

Ҳунармандим — дилбандим

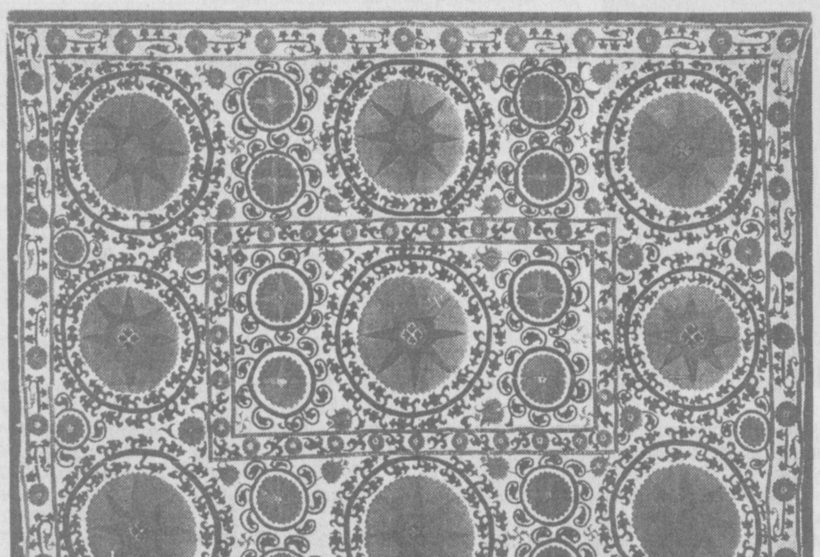

анъаналарни давом эттирибгина қолмай, замонавий кашта ишлаб чиқариш технологияси усулларини қўллаб, бутунлай янги кашта турларини яратмоқдалар. Опанинг шогирдлари жуда ҳам кўп. Ўз устахоналарида каштачиликнинг нозик сиру синоатларини ўргатиб, ўзларига муносиб давомчиларини тайёрлаб келмоқдалар. Уларнинг асарлари Ўзбекистоннинг энг йирик музейларида сақланмоқда. Ушбу музейларга ташриф буюрган чет эллик сайёҳлар, дипломатик корпус вакиллари ушбу асарларни кўриб, мўъжиза яратган ҳунармандга минг бир тасаннолар айтишмоқда.

Яқинда Бадиий Академия ҳамда «Мусаввир» илмий ишлаб чиқариш маркази ҳамкорлигида Марказий кўргазмалар залида ўтказилган «Аёл қалбида олам тасвири» кўргазмасида рассом аёллар билан бир қаторда амалий санъат билан шуғулланувчи ҳунарманд аёллар ҳам қатнашишди. Кўргазмага қўйилган тўй комплекти: чойшаб, зардевор, кирпеч, дорпечлар ушбу тадбирнинг кўркига кўрк қўшиб, келган томошабинларда катта таассурот қолдирди.

Мустақиллик йилларида қадриятларимиз тикланаётган бир пайтда миллий анъанавий каштачилик буюмлари бутун дунёга ҳар қачонгидан ҳам машҳур бўлиб кетди. Илҳом сеҳри ва ижодкор меҳридан яралган бу кўркли санъат намуналари мамлакатимизнинг энг азиз меҳмонларига совға ҳам қилинмоқда. Ҳунарманд учун бундан ортиқ бахт бўлмаса керак.

Дилафрўз ҚОДИРОВА,
санъатшунос

ЎПКАДОРИ

(Ҳажвия)

Мошинда кетяпмиз. Билардим: йўл зиҳида олачиқдай мўъжаз, хилват ёзги чойхона бор. Ҳамроҳим шунинг рўпарасига келганда «ўҳ-ҳ» деди-ю, газни ташлади. Бурилмоқчи бўлиб чапчироқни милтиллатиб ёқди-да, ним кулимсираб:

— Сизга бир «ўпка»ни кўрсатайми? — деди. — Умрбод эслаб юрасиз.

— Қанақа ўпка?! Молникими, қўйникими? — дедим энсамни дўппим тагидан қашиб.

— Одамнинг ўпкаси...

Гап-гап жойида қолди. Чойхона ташидан чумчуқдай кўрингани билан ичи Хўжайи Ҳизрнинг ошёнидай кенг экан. Ўн-ўн беш чоғли мазахўрак чойхўрлар канорқопдай ағанашиб, гурунг бериб ётишибди. Ичкари боҳаво ҳам салқин. Сўри рўпарасида курси қўйиб, идорача кийимда кийинган бир киши ўтирибди. У шанғиллаб гап беряпти, қолганлар унга сомеъ. Биз киргач, гап бераётган киши ҳамроҳим билан сўрашди. Ўтирдик, «бедана» келган жойидан бошлаб кетди:

— Шуннан кейин десангиз, бўйинга топшириқни илиб, айтилган жойга мошинда юзга қўйиб етиб бордим. Шунақа пайтта ўзимам ишка жа-а қаттиқ ёвушаман. Виждон бормасми! Бориб қарасам, бариси туври. Бир бола пахтани увотида арқонла-аб, молини ўтлатиб юрипти. Апасини агаротидай! Кўзимдан аждаҳодай ўт отилиб кетти-ёв. Мошиндан қандай тушиб, болани бошига қандай бориб қолганимни билмайман, денг. Қулочкашлаб қулоқ-чаккасига чунонам солдим! Тўнкарилиб, уч-тўрт қадам жойга юмалаб кетди! Қаранг. Кучинг тошиб кетамикин шунақада, билмийман. Биргатти топтириб, унга молни еталатиб, туври пермага — гўштга бердиртирвордим. Қассобни тепасида ўзимам турдим, ишониб бўладими,топшириқ правал бўмасин дедим-да. Жа-а танобини шунақа торт, дейишмаганди-ю, ўзимча пўпаса қиб. Ахир «қозончида ихтиёр қайтган қулоқ чиқарса», дейдилару. Мол палакат бўғоз чиқса бўлами. Ҳа, Алининг қиличига йўлиққур. Бўғоз молниям пахтани увотида боқасанми. Тағин муштдай болага еталатиб. Отасини чақиртирсак, ўлип кетган дейишди.

— Бола-чи?..

— Болами? Реанимацияда ўзига келганмишми-ей... Худога шукур, катталар менга ўгай кўзмас, ишонади, ойликни оқлаб олаяпмиз-да.

Шу-у, ҳозир «маннавият-паннавият», деб кўп ари уя солишяпти-да. Маннавият нима ўзи? Мени ўзи бир палағда миям бор. Шуминан ўйлаб айтаманки, маннавият тартиб бор жойда бўлади. Виждон бор жойда яшайди! Махтанишмасу, мана мени ишимда тартибам бор, виждонам. Апсус, беш қўл баравармас-да. Давлат биздақа маннавиятли одамларни қадрига етиб турипти, шунисигаям раҳмат. Биздақаларди кўпайиб, тагига «Нексия» миндириб қўйса, ана унда кўрасиз, давлатти гуркирашини... Аҳ-ҳ-туф! Вой палакат-ей, танглайимга пиёзди қовуғи ёпишганми, маббало...

Ҳамроҳим шошиб бир пиёла чой ичди-ю илкис ўрнидан турди, супада лоқайд ёнбошлаб ётган солтоб, дангир бир кишига кўз қисди-да, сохта сиполик билан «бедана»га юзланди:

— Суп-пиевич! Ўпкадорингдан оле, жўра!

— Попирисми? Ма... Ҳа, турасанларми? Ўтир-ей. Ўзи ойда-йилда бир кўришамиз-у... Манам давлатти ишидаман кўп...

Ҳамроҳим мени кўрсатиб чизи кувлик қилди:

— Манув одам жа-а кўнжиков, коллекция йиғади. Шайтга борайлик девурди, девурди, савобликка келувдим. Янгисидан тайёрлаб туравер. Шу одаминан яна бир келишимиз бор. Хўп...

Мен эса ҳамон энсамни дўппим тагидан қашиганим-қашиган. «Яна бир келишимиз бор»лигини эсласам, билингки, ҳеч келгим йўқ: келганда яна шу «бедана»ни эшитаманми?

Раҳимжон МИРЗАҚУЛОВ

МУХЛИС БИТГАН ДОСТОН

Биз аждодларимиз ва улар яратган маданий, илмий меросни кашф этиш, улардан ўзимиз учун сабоқ олиш йўлига кирдик. Бу жараён миллий тикланишимизнинг муҳим белгиси. Балки ҳали бизнинг кашфимиз орзуларимиз даражасида эмас, бошланғич бир босқичдадир. Лекин ҳар қалай тарихни очиш йўлидаги муз кўчди ва илгари тарих ҳақида ўйламаган кишилар ҳам бугун кўҳна дунё ичига киришга уринаётганлари, атак-чечак қилиб бўлса-да, янги бир онг кўриниши юзага чиқаётганлигини кўрсатади. Мирзажон Исломовнинг Тошкентда 1998 йилда «Чўлпон» нашриётида босмадан чиқарилган «Фарғона малаги» асарини биз шу нуқтаи назардан ўқидик ва у ҳақда ўқувчиларга икки оғиз ўз фикримизни билдиришга жазм этдик.

Халқ китоблари, шеърий (ва насрий) қисса, достонлари услубида ёзилган (масалан: «Нигор билан Аҳмаднинг Марв шаҳридан Бағдод шаҳрига жўнаганлиги баёни» сарлавҳаси каби («Фарғона малаги»нинг мундарижа ва сюжети ўзига тортади. Шеърий ҳикоятлар, саршузашт-воқеалар ҳалқаланиб, силсилага айланиб, гоҳ кутилмаган ҳолатда ўзаро боғланади, кесишади, бир-бирини тўлдиради, шарҳлайди. Шу тариқа, асосий ва воситачи қаҳрамонлар қиёфаси, феъл-саъжияси, қисмати аста очилиб боради. Қизиғи шуки, қатор сирли-жумбоқли нуқталар пировард бобларда — достон интиҳосида аён бўлади. Чунончи, марказий қаҳрамон Нигор Марв-Бағдод йўлида қароқчиларнинг карвонга ҳужумидан кейин, тутқунликда учрашган Нурхон... аслида болалик чоғида золим ака сотиб юборган туғишган опаси (Сурайё) бўлиб чиқади. Нигорнинг мардлик ва садоқатда якто ёри Ёдгор алал-оқибат амирул-мўъминин Маъмуннинг укаси (ота — бир, она — бошқа) эканлиги маълум бўлади: Ёдгорнинг онаси Доно (асли исми Жамила) Ҳорун ар-Рашиднинг канизаги бўлиб, ўғли туғилиши арафасида бутун ҳақи-маҳри билан ўз юрти Фарғонага жўнатилган. Ёдгор йўлда дунёга келган. Шунингдек, ёмонлар назаридан муҳофаза қилиш мақсадида Нигорнинг «Дилбар» деб, Ёдгорнинг «Диёр» деб аталишлари, жудолик жабру жафолари билан боғлиқ муҳаббат саргузаштлари, Нурхон (Сурайё) билан Дилшод, юнон қизи Мастона билан руҳоний йигит Армоннинг қиссалари, Фарғонанинг оташпараст одил ҳукмдори Шоҳ Худот, донишманд ҳалифа Маъмун ва ватандошларимиз бўлмиш икки улуғ аллома: Муҳаммад Хоразмий ва Аҳмад Фарғонийларнинг илмий ҳамкорликлари самари — Бағдод «Байтулҳикма» — илмлар уйи, устод Аҳмад ва иқтидорли шогирд-маҳбублар (Нигор ва Ёдгор) муносабати, майли, тавсифий баён услубида бўлсин, акс этган лавҳалар достон муваффақиятига маълум даражада ҳисса қўшган.

Академик Б. Аҳмедовнинг китоб сўнгида илова қилинган сўзида мазкур достон воқеалари тасвирида муаллифнинг тарихий ҳақиқатга изчил риоя қилгани, хусусан, Марв, Бағдод, «Маъмун академияси» билан боғлиқ туркистонлик алломалар фаолиятини, асл илмий манбаларни яхши ўрганганини айрича қайд этиладики, шу маънода, «Фарғона малаги», шубҳасиз, муайян адабий-маърифий қимматга эга. Баъзи мисолларни келтирамиз.

Асарда зардуштийлик (оташпарастлик), буддавийлик, монийлик эътиқодига дахлдор рамзлар ишонарли чизилади.

Қадимги аждодларимиз то исломий тафаккур (фалсафа, мантиқ, ҳуқуқ, ахлоқ) қарор топгунига қадар, не ажабки, тинч-тотув, омонликда яшамоқ учун башарий робита, ишончли кўприк, нажот нуқтаси вазифасини ўтаган оташпарастлик, монийлик, буддизм ва эҳтимоли узоқ эмаски, достоннинг мавзу-мундарижа доирасига сиғмаган, эллинизм ва бошқа таълимотлардан боҳабар бўлган қомусий мутафаккир Аҳмад Фарғоний ўз шогирдларига турли динлар аро маънавий-руҳий яқинлик, инсоний муштараклик ҳақида сабоқ беради. Унинг ҳикматли даъватлари севимли шогирдлари бўлмиш Нигор ва Ёдгорлар учун дастуриламал бўлиб қолади:

Мирзажон Исломов замонамизнинг шайдо қаламкашларидан бири каби шундай катта тарихий достонга журъат билан қўл уриши, шоирона интилишларини ифодалашга азму қарор қилиши — аждодлар олдидаги қарзни ўташ деб баҳоланса арзийди.

Худойберди ТЎХТАБОЕВ,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси,
Ботирхон АКРАМ,
профессор

АРОҚ ДЎКОНИНИ ОЧГАН ПОДШОҲ

Ўтмишнинг ажаб саҳифалари

Спиртли ичимликлар тарихи жуда қадимий. Ҳамиша ҳам улар жабр-зулмнинг содиқ ёрдамчилари бўлиб келган. Ичкиликдан мадори қуриган одам қаршилик кўрсата олмайди, ҳаёти оғирлигини ўйламайди, озодликка интилиши сўниб, итоаткор шахсга айланади. Шердай қутурадиган ичкиликбоз ҳам бора-бора ювошгина бўлиб қолади.

Булардан ташқари, ичимлик савдоси беҳад катта бойлик манбаидир. Шунинг учун ҳам баъзи ичкиликбозликни таъқиқлайдиган юқори мартабали кишилар, ҳатто айрим подшоҳларнинг ўзи ҳам, ундан ҳазар қилишмаган.

Ўрисларнинг машҳур подшоҳларидан бири Иван Грозний Москвада махсус қўшин аскарлари учун «БАР» (татарчасига «қовоқхона») очиб берди. Қовоқхонанинг ҳамиша одамлар билан гавжум бўлишини кўрган Иван Грозний, бу ердан кўпгина даромад йиғиб олиш мумкин экан деб, «Подшоҳ қовоқхоналарини очиш тўғрисида» фармон бериб юборди. Унинг малайлари мамлакатнинг ҳамма бурчагида, хуторларида подшоҳ майхоналарини очишга эришдилар. Улар халққа ҳар қандай йўл билан бўлса-да, шароб ичириб, хазинага пул тушириш учун жонларини жабборга бериб тиришдилар. Ичиб, пулини бермаган деҳқонни уриб, уст-бошини ечиб олиб, яланғоч ҳолда кўчага ҳайдаш оддий тусга кириб қолди. Подшоҳ қовоқхоналари ичимлик бозорининг мутлақ эгасига айланди, чунки ўзи вино тайёрлаган кишини тутиб, қўлини кесиб, Сибирга жўнатиш буюрилган эди...

ОЛГАНИ ҚОЛДИ...

Одамзод дегани аслида еб-ичиши, оилавий шароитни яхшилаши учун етарли даражада пули бўлса, беҳавотир яшайверади. Очкўзлик билан йиғилган, бесарф бойликлар эса кимларгадир қолиб кетади.

Ўтмиш варақларини кўздан кечирсанг, «во ажаб!» дегулик саҳифалари кўп.

Ўзингиз ўйлаб кўринг, шоҳларга, қиролларга, олий мартабали кишиларга умргузаронлик учун нима етишмайди?!

1515 йили инглиз қироли Генрих VIII ўз кийим-бошларини янгилайди. Унга 5 минг фунт-стерлинг сарф қилинади. Замондошларининг ҳисобича, ана шунча пулга минглаб камбағал оилаларни ярим йил боқиш мумкин экан.

Франция қироли Людовик XIV ҳарбий «йиғин» чақириб, унга қатнашганларга зиёфат берибди. Қиролнинг бундай бемаъни ҳаваси учун мамлакат 6 миллион ливр (италян тангаси) харж этган. Ўшанда бир ливрга 15 килограмм буғдой сотиб олиш мумкин бўлган!

Малика Екатерина Петровна вафотидан сўнг унга тегишли саноқсиз сандиқлар тўла олтин червонлар топилган.

Россия императори Анна Ивановна кийим-кечакка ружу қўйган аёл эди. Унинг саройида ҳар куни маишат қуриларди. Анна Ивановнанинг вафотидан сўнг ундан 2 миллион сўм кумуш пул, қимматбаҳо нарсалар ва... хароб мамлакат қолди.

Журналист Игор Буничнинг ёзишича, собиқ СССР Олий Совети Президиумининг котиби лавозимида ишлаган М. Георгадзенинг уйидан 2 тонна олтин қуймаси, 2 миллион АҚШ доллари ва бошқа зебу зийнатлар чиқибди...

Ахир бу нарсалар миллионлаб кишиларнинг беҳад меҳнатлари эвазига пайдо бўлишини асло инкор қилиб бўлмайди.

Шайх Саъдий айтади:

Қанчаси зулм ила оламни олди,
Гўрга ўзи кетди, олгани қолди.

Тўхтасин МИРЗАРАҲМАТОВ тайёрлади

Қайтар дунё

МИТТИ ҚОТИЛЛАР

Улар билан кураш роппа-роса йигирма йилга чўзилди. Бу вақт ичида ўнлаб одамлар, юзлаб жониворлар заҳарли нишлар қурбони бўлди.

Одамзод азал-азалдан шунақа: на иссиққа кўнади, на совуққа! Қачон қараманг, ўз манфаатини ўйлайди. Шу мақсадда ҳатто табиат устидан ҳукмронлик ўрнатиш, наботот ва ҳайвонот оламини измига бўйсундириш пайида бўлади. Охир-оқибат баъзан билиб-билмаган, сезиб-сезмаган ҳолда жиддий хатоларга йўл қўяди. Кейин уларни тузатгунча, аянчли асоратларини тугатгунча кўп нарсаларни, мавриди келганда, азиз жонини ҳам қурбон беради. Қуйидаги ҳикоямиз айнан шу хусусда, янаям аниқроғи, одил табиат билан ноўрин ҳазиллашишнинг мудҳиш оқибатлари ҳақидадир.

***

1957 йили Бразилиянинг Рио-Клара фермасида хайрли бир ишга қўл урилди. Бу ерга нисбатан кўпроқ бол берадиган африка асаларилари келтирилди. Мақсад-вазифа аниқ — уларни жайдари жинсдошлари билан чатиштириб, асалариларнинг янги турини яратиш эди. Мутахассислар дадил ишга киришдилар.

Ирсиятни ўзгартириш узоқ йиллар давом этди. Ахийри муддаога эришилди. Бироқ шу асно кутилмаган бошқа бир муаммо ҳам пайдо бўлди. Урчитиш йўли билан яратилган янги тур асаларилар бошқа бол йиғувчиларга асло ўхшамасдилар. Аксинча, ўта ваҳший ва ҳужумкор эдилар. Гулларга қўниб, асал йиғиш ўрнига гала-гала бўлиб, қўққисдан одамлар ва ҳайвонларга ҳамла қилишни, тирик жонларга ниш уришни хуш кўрардилар. Уларнинг заҳрини татиб кўрганларга осон бўлмасди — ё оғир хасталикка учрардилар, ёки ажалларидан беш кун бурун жон берардилар.

Асаларилар орасида шу пайтга қадар бунақаси учрамаганди. Демак, олимлар қайдадир хатога йўл қўйганлар. Янгилик яратамиз деб, аслида инсоният бошига бало орттирганлар.

Зеро, митти газандалар ўз-ўзидан тез урчиб, мисли кўрилмаган даражада кўпая бошладилар. Бора-бора Бразилия, Аргентина, Боливия ўрмонларини батамом забт этдилар. Сўнгра ҳар йили 350-360 километрдан олға силжиб, Шимолий Америка томон яқинлашавердилар. Улар ёвуз ва босқинчи лашкарлардан ҳам хавфлироқ эдилар. Йўлларида дуч келган ҳар қандай жонзотни заррача аяб ўтирмасдилар. Яйловларда юрган қорамоллар подаларига, қўй-қўзи отарларига аёвсиз қирон келтирардилар. Отларга, итларга, маймунларга ва бошқа ҳайвонларга ҳам тинимсиз ҳужум қилардилар. Пировардида, қишлоқ ва шаҳарларга бостириб кирдилар. Кўп ўтмай, Америка газеталарида бирбиридан ташвишли хабарлар ёритила бошлади. Мана, улардан айрим намуналар:

КАРАКАС. «Сўнгги кунларда Венесуэланинг қатор туманларида фавқулодда ҳодиса рўй берди. Ўзининг тажовузкорлиги билан донг таратган африка асаларилари қишлоқ-шаҳарлар бўйлаб одамлар ва ҳайвонлар устига ёпирилди. Оқибатда биргина Ансоатеги штатида асалари нишидан жароҳатланган 60 киши оғир аҳволда касалхоналарга ётқизилди. Монагас штати шимолида эса дарғазаб асаларилар тўдаси саф тортиб бораётган автомашиналарни нишонга олдилар. Бу ҳужум туфайли икки ҳайдовчи ҳаётдан бевақт кўз юмди...»

ПЕРУ. «Қотил асаларилар шимолий туманлар аҳолисининг ҳам бошига битган бало бўлмоқда. Ваҳший галаларнинг навбатдаги қурбони оддий деҳқон Карлос Урион Морено бўлди. У ажал нишларига дош беролмади, зум ўтмаёқ жон таслим қилди. «Кроника» газетаси хабарига қараганда, африка асаларилари тез-тез шаҳарлар сари «юриш» қилмоқдалар. Масалан, Чоконе аҳолиси ва шу ҳудудда жойлашган дорилфунун талабалари бир неча соат мобайнида қанотли душманлар таъқибида бўлдилар. Соғлиги оғирлашган ўнлаб одам зудлик билан шифохоналарга жўнатилди...»

ГАВАНА. «Африка асаларилари Карб денгизи шимолидаги Тринидад ва Тобаго оролларига ҳам дориди. Шу боис ён-атрофда яшовчи одамлар ҳаёти хавф остида қолди. Асалариларнинг илк ҳужумига дучор бўлган уч кишидан бирови вафот этди...»

Сирасини айтганда, Жанубий Америка минтақасининг қирғоқ бўйи ерлари 20 йилдан ортиқ вақт давомида хавф-хатар маконига айланди. Бу ҳол кўпчиликни қаттиқ ташвишга солди. Ёвуз асаларилар йўлини тўсиш муаммоси расмий доираларда ҳал этиладиган масалалар даражасига кўтарилди. Чунончи, АҚШ фанлари Миллий академиясида ўқилган маърузалардан бирида бу вазифа атрофлича таҳлил қилиб берилди. Уни амалга ошириш учун зарур ҳисобланган чора-тадбирлар режаси белгиланди. Кўпчилик қарорига кўра Америка қитъасининг иккала минтақасини боғлаб турувчи энг тор бўйинда газанда асаларилар йўлига ғов қўйиш таклифи маъқулланди.

Митта қотиллар тобора шимол томон силжиётгани кенг жамоатчиликнинг тинчлигини бузди. Алалхусус, ушбу масала қитъадаги барча мамлакатларда давлат аҳамиятига молик долзарб муаммо сифатида қабул қилинди. Жумладан, Америка конгрессида кўриб чиқилди.

Ниҳоят, бало-қазодан халос бўлишнинг энг мақбул йўли топилди. Африка ва Лотин Америкаси асаларилари урчитмасидан пайдо бўлган янги турларни европалик жинсдошлари билан чатиштирилиши лозим кўрилди. Ирсиятшунос олим Алвим Бароснинг айтишича, мақсадга эришиш учун Австриядан келтирилган асаларининг модаси африка асаларилари уясига қўйиб юборилган. Бироқ дастлаб ҳеч қандай ижобий натижага эришилмаган. Чунки «африкаликлар» «европаликлар»дан бегонасираганлар. Уларни чақиб ўлдираверганлар. Шунга қарамай, вақт ўз ишини қилди. Орадан йиллар ўтиб икки қитъа асаларилари ўзаро «дил топишдилар». Натижада митти қотиллар ўрнини аста-секин беозор асаларилар эгаллади. Хавф-хатар табиий равишда ортга чекинди. Асаларичиларнинг ва ушбу соҳа мутахассисларининг хулосаларига қараганда, ҳозир Лотин Америкасида бирорта ҳам «насли тоза» асаларилар оиласи йўқ.

Табиатнинг одиллигини қаранг: у аввалига одамзотни арзимас қилмиши учун кескин жазолади, кейин эса яна саховат кўрсатди. Инсоният хатосини ўзи тўғрилади. Бу биз, Ер фарзандлари учун катта сабоқ бўлмоғи жоиз.

Абдунаби ҲАЙДАРОВ тайёрлади.

Муҳаммад Авфий

Нодир воқеалар

ЗОҲИД ВА СИНОҲИЙ

Ҳарбийлардан бири ҳикоя қилади:

— Мен Шом шаҳрида истиқомат қилар эдим. Иттифоқо, сафарга чиқишга тўғри келди. Сафарга жўнар эканман, отга миниб яхши тўн ва асл газмоллардан ўзим билан бирга олиб кетдим. Йўл асносида бир художўй зоҳиднинг кулбаси эшигига етдим. Зоҳид менинг истиқболимга чиқиб, марҳабо, деди ва: «Кун кеч бўлди, бу яқин ўртада ободроқ жой йўқки, у ерга қўнсанг. Агар маъқул кўрсанг, бу кеча шу ерда дам олсанг, токи сенинг суҳбатингдан баҳраманд бўлайлик», деди.

Шундан сўнг, мен унинг кулбасига тушдим. У маишат асбобини муҳайё қилди. Отимни отхонага боғлаб, сомон билан арпа олиб келди. Лазиз таомлар келтирди. Таомларни еб бўлганимдан сўнг, зоҳид кечанинг бир қисми ўтгунга қадар менинг олдимда ҳар хил ҳикоятлар айтиб ўтирди. Ниҳоят ухлаш пайти келганда зоҳид менга таҳоратхонани кўрсатаркан: «Агар зарурат туғилгудай бўлса, марҳамат», — деди.

Шундан сўнг кечаси зарурат юзасидан таҳоратхонага бордим. Унинг остонасига бўйра солинган экан. Мен қадам ташлашим билан бўйранинг таги хандақ экан, чуқурга йиқилдим. Қаттиқ зарб едим. Аммо Худойи таоло мени сақлади. Аъзоларимдан бирортаси синмади: ўрнимдан турдим. Зоҳид етиб келиб, менинг устимга катта-катта тошларни ташлай бошлади. Агар тошлардан бирортаси менга текканда эди, албатта ҳалок бўлардим. Мен бу аҳволни кўргач, тошлардан ўзимни панага олдим. Ниҳоят зоҳид тош отишдан тўхтади. Кулбаси томон кетди, мен эса бир амаллаб чоҳдан чиқдим. Бирор соатдан сўнг совуқ менга таъсир қилди. Катта тошдан бирини елкамга олиб саҳрода чопа бошладим ва ниҳоят тошнинг оғирлиги ҳамда ҳаракатнинг зўридан исиб кетдим. Аъзои баданимдан тер оқарди. Бутун кечани шу алфозда ўтказдим.

Ниҳоят тонг отиб, кун чиққач, зоҳид кулбасидан ташқарига чиқди. Қўлига яланғоч қилич ушлаб мени қидирди. У кулбадан узоқлашгач, мен ўзимни кулба ичига олдим ва эшик орқасига яшириндим. Мени қидириб топишдан ноумид бўлиб, у кулбага қайтди. Ёнимда катта пичоғим бор эди. Зоҳид эшикдан ичкари кириши билан пичоқ урдим. У маълуннинг оёғидан судраб ичкари олиб кириб, бошини танидан жудо қилдим. Кулбанинг ичига кириб ҳисобсиз мол-дунё топдим. У маълун ўзини зоҳид қилиб кўрсатиб, одамларни овларди. Уларнинг мол-дунёларини олиб ўзларини ўлдирарди.

Ниҳоят, унинг барча молларини олиб, у ердан жўнадим. Шундан сўнг хизматни тарк қилиб, умримни фароғатда ўтказдим.

Доноларга маълум бўлсинки, ёмонликнинг жазоси ҳар соҳада ёмонлик билан қайтгусидир.

Турғун ФАЙЗИЕВ
табдили

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ГАФУРОВ

Газета 00136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г — 0254.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Саҳифаловчи: Холида ИСЛОМОВА
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.
Босишга топшириш вақти 19.40

Манзилимиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 133-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Холли НОРБОЕВ